

DRUŽBENA STRATIFIKACIJA – FUNKCIONALISTIČNI POGLED

Družbena stratifikacija je razdeljenost družbe, skupin ljudi na posamezne družbene sloje, (družbena) slojevitost.

Funkcionalistični pogled: prispevek stratifikacije k vzdrževanju in dobrobiti družbe.

Talcott Parsons – stratifikacija in vrednote

Red, stabilnost in sodelovanje v družbi temeljijo na vrednotnem konsenzu, to je splošnem soglasju članov družbe o tem, kaj je dobro in kaj cenjeno. Stratifikacijski sistemi izvirajo iz skupnih vrednot. Stratifikacija je, v svojem vrednotnem vidiku, potemtakem rangiranje enot družbenega sistema glede na skupni sistem vrednot. Tisti, ki se iz vidika družbenih vrednot izkažejo, bodo uvrščeni visoko in bodo verjetno prejeli različne nagrade. Deležni bodo najmanj visokega ugleda, saj ponazarjajo in posebejajo skupne vrednote. Stratifikacija je neizogiben del vseh človeških družb. Obstaja splošno prepričanje, da so stratifikacijski sistemi pošteni, ustrezni, ker so v osnovi izraz skupnih vrednot.

Funkcionalisti vidijo odnose med družbenimi skupinami predvsem kot odnose sodelovanja in medsebojne odvisnosti. Odnosi med družbenimi skupinami so predvsem odnosi sodelovanja in medsebojne odvisnosti (**recipročen odnos**).

Visoka specializiranost dela neizogibno vodi v neenakost glede na moč in ugled.

Neenakosti v moči in razlike v ugledu temeljijo na skupnih vrednotah.

Družbena stratifikacija je neizogibna (izvira iz skupnih vrednot) in funkcionalna (služi integraciji različnih skupin v družbi).

Kingsley Davis in Wilbert E. Moore – dodelitev in izvrševanje vlog

Stratifikacija obstaja v vsaki človeški družbi. Vsem družbenim sistemom so skupni neki funkcionalni predpogoji in eden izmed njih je **učinkovita dodelitev in izvrševanje vlog**. To pomeni, da: 1. je treba zasesti vse vloge, 2. jih morajo zasesti tisti, ki so jih zmožni najboljše opravljati, 3. je zanje treba zagotoviti usposabljanje, in 4. morajo biti vloge opravljene vestno.

Vse družbe potrebujejo določen mehanizem za zagotavljanje učinkovitega dodeljevanja in izvrševanja vlog. Ta mehanizem je družbena stratifikacija, ki jo vidita kot sistem, ki dodeljuje neenake nagrade in prednosti različnim položajem v družbi. Nekateri položaji v družbi so bolj funkcionalno pomembni.

Glavna funkcija stratifikacije je, da razporedi najsposobnejše ljudi na funkcionalno najpomembnejše položaje. To stori tako, da tem položajem pripiše visoke nagrade. Želja po takih nagradah spodbuja ljudi, da zanje tekmujejo, in v teoriji bodo najbolj nadarjeni uspeli.

Družbena stratifikacija je sredstvo, s katerim družbe zagotovijo, da so najpomembnejši položaji skrbno zasedeni z najbolj usposobljenimi osebami.

Pomembnost položaja lahko merimo na dva načina:

- s stopnjo, do katere je položaj edinstven,
- s stopnjo, do katere so drugi odvisni od omenjenega položaja

Davis in Moore imata družbeno stratifikacijo za funkcionalno nujnost vseh družb.

Melvin M. Tumin – kritika Davisa in Moora

Davis in Moore sta zanemarila vpliv moči na neenako razporeditev nagrad.

Funkcionalna pomembnost je stvar mnenja. Družbena stratifikacija lahko deluje kot ovira za motivacijo talenta.

Neenakost možnosti (tisti, ki so rojeni v nižjih slojih nimajo enakih možnosti za uresničitev svojih talentov kot tisti, ki so rojeni v višjih slojih). Različnost nagrad spodbuja sovražnost, sumničavost in nezaupanje med različnimi segmenti v družbi. Je prej sila delitve kot povezovanja/integracije. Stratifikacija slabi družbeno

integracijo tako, da daje članom nižjih slojev občutek izključenosti iz participacije v širši družbi.

DR. STRATIFIKACIJA – POGLED NOVE DESNICE

Temelji na liberalizmu 19. stoletja. Svobodni trg v kapitalističnih družbah kot najboljša podlaga za organiziranje družbe. Želijo odpraviti pretirano poseganje države v gospodarstvo. Predstavniki so: **Milton Friedman, Fredrich Hayek, Peter Saunders in David Marsland**

Peter Saunders – stratifikacija in svoboda

Na splošno se strinja s stratifikacijsko teorijo Davisa in Moora. Pravi pa, da si lahko predstavljamo družbo, kjer so vsi položaji enako nagrajeni glede na materialna sredstva in formalni status, toda taka družba bi imela resne probleme.

Razlikuje 3 vrste enakosti:

1. **Formalna ali pravna neenakost** se nanaša na vse člane družbe, ki so podvrženi enakim zakonom ali pravilom.
2. **Enakost možnosti**, pomeni, da imajo ljudje enako možnost, da postanejo neenaki.
3. **Končna enakost** pomeni še več kot enakost možnosti.

Na splošno Saunders sprejema načela, na katerih temeljita prvi dva koncepta, zavrača pa tretjega, saj pravi da poskusi ustvarjanja končne enakosti spodkopavajo enakost možnosti in pravno enakost. Neenakosti med razredi so posledica genskih razlik.

Sprejema pojmovanje enakosti, ki temelji na pravni enakosti in na **ideji upravičenosti**. Družbeni pravičnosti je zadoščeno, če ljudje smejo obdržati tisto, kar jim pripada. Neenakost je upravičena, ker podpira ekonomsko rast ⇒ tekmovanje Saunders sklepa, da je kapitalizem dinamičen, ker je neenak. Kapitalistične družbe so meritokratske ⇒ tržne sile nujno nagrajujejo zaslužnost

Kritika novodesničarskega pogleda

Podcenjujejo možne negativne učinke stratifikacije v spodkopavanju družbene kohezivnosti in integracije.

Gordon Marshall in Adam Swift kritizirata Saundersa zaradi poskusov hkratnega zagovarjanja tako enakosti možnosti, kot formalne in pravne enakosti. Dvomita tudi v pogled, da tržne sile nujno nagrajujejo zaslužnost. Ponujata tudi dokaze, ki dokazujejo, da kapitalistične družbe niso resnično meritokratske.

DR. STRATIFIKACIJA – MARSISTIČEN POGLED

Marksistični pogledi na naravo družbene stratifikacije ponujajo radikalno alternativo funkcionalističnim pogledom. Stratifikacijo vidijo kot mehanizem, s katerim nekateri izkoriščajo druge, ne pa kot sredstvo za podpiranje kolektivnih ciljev. Marksisti se bolj kot na neenakost na splošno osredotočajo na družbene sloje.

Razredi

1. V vseh stratificiranih družbah obstajata vladajoči razred in podrejeni razred.
2. Moč vladajočega razreda izhaja iz njegovega lastništva in nadzora nad proizvodnimi sredstvi.
3. Vladajoči razred izkorišča in zatira podrejeni razred.
4. Posledica tega je temeljni konflikt interesov.
5. Različne institucije družbe, kot so politični in pravni sistem, so orodje dominacije vladajočega razreda in podpirajo njihove interese.
6. Le v primeru, če so proizvodna sredstva v skupni lasti bodo razredi izginili.

Z marksističnega pogleda izhajajo sistemi stratifikacije iz odnosov družbenih skupin do proizvodnih sredstev. Marx je z uporabo pojma **razred** mislil na glavne sloje v vseh stratifikacijskih sistemih. Razred je družbena skupina, katere člani imajo skupen odnos do proizvodnih sredstev. Politična moč izhaja iz ekonomske moči.

Prevladujoče ideje razrednih družb so ideologije vladajočega razreda.

Z vidika marksistov je razred družbena skupina, katere člani imajo skupen odnos do proizvodnih sredstev (fevdalizem, kapitalizem).

Razredi in zgodovinske dobe

Marx je menil, da se je zahodna družba razvijala v 4 glavnih dobah:

1. PRIMITIVNI KOMUNIZEM (predzgodovinske družbe so edini primer brezrazredne družbe)
2. ANTIČNA DRUŽBA
3. FEVDALNA DRUŽBA
4. KAPITALISTIČNA DRUŽBA

Odvisnost in konflikt

Z marksističnega vidika je odnos med dvema glavnima družbenima razredoma je odnos vzajemne odvisnosti in konflikta. Tako sta v kapitalistični družbi buržoazija in proletariat eden od drugega odvisna.

Toda vzajemna odvisnost od teh dveh razredov ni odnos enake ali simetrične recipročnosti, temveč je to odnos izkoriščevalca in izkoriščenega, zatiralca in zatiranega. Zlasti vladajoči razred pridobiva na račun podrejenega razreda, zato obstaja med njima konflikt interesov.

Moč in nadstavba

Z marksističnega vidika politična moč izhaja iz ekonomske moči. Oblast vladajočega razreda zato izvira iz njegovega lastništva proizvodnih sredstev in nadzora nad njimi. Ker se za družbeno **nadstavbo** – glavne institucije, vrednote in sistemi verovanja – meni, da jo oblikuje ekonomska baza, se proizvodni odnosi reproducirajo v nadstavbi.

Marx govori o prevladujočih idejah razrednih družb kot o **ideologiji vladajočega razreda**, ker upravičujejo in legitimirajo prevlado vladajočega razreda in kažejo izkrivljeno sliko realnosti. Ideologija vladajočega razreda ustvarja lažno razredno zaves, lažno sliko narave odnosa med družbenimi razredi.

Razredi in družbene spremembe

Razredni boj in razredna zavest

Marx je domneval, da je **razredni boj** gonilna sila družbenih sprememb. »Zgodovina vseh dosedanjih družbenih sprememb je zgodovina razrednih bojev«.

Marx je razlikoval med »**razredom po sebi**« in »**razredom za sebe**«.

- **Razred po sebi** je preprosto družbena skupina, katere članom je enak skupen odnos do proizvodjalnih sredstev.
- **Razred za sebe** na tej stopnji imajo člani razredno zavest in razredno solidarnost.

Razredna zavest (popolno zavedanje resničnega položaja). Končna stopnja razredne zavesti in razredne solidarnosti pa je dosežena, ko člani razreda spoznajo, da lahko le s kolektivnim delovanjem zrušijo vladajoči razred in naredijo določene korake v tej smeri.

Razredna solidarnost (prepoznanje skupnih interesov in poenotenje le-teh).

Polarizacija razredov

Marx je domneval, da bodo poleg temeljnih protislovij kapitalistične družbe tudi določeni dejavniki v naravnem razvoju kapitalističnega gospodarstva pospešili njegov padec. Ti dejavniki, ki vodijo v **polarizacijo** dveh glavnih razredov: prepad med proletariatom in buržoazijo se večja in nasprotje med obema skupinama je vse močnejše. Ti dejavniki so:

1. **homogen delavski razred** (razlike med kvalificiranimi, polkvalificiranimi in nekvalificiranimi delavci vedno bolj izginjajo, ko stroji odpravijo večšine, potrebne za proizvodnjo blaga),
2. **pavperizacija** (čeprav se lahko plače in življenjski standard proletariata izboljšata, bodo njegovi člani revnejši v odnosu do buržoazije) in
3. **mala buržoazija** (tekmovanje bo porinilo vmesne sloje, to je tiste skupine, ki so med dvema glavnima razredoma, v proletariatu).

DR. STRATIFIKACIJA – VEBERJANSKI POGLED

Družbena stratifikacija izhaja iz boja za redke vire v družbi (ekonomski viri, boj za ugled, politična moč).

Tržni položaj

Razredi se razvijejo v tržni ekonomiji, v kateri posamezniki tekmujejo za ekonomsko korist. Razred je skupina posameznikov, ki jim je skupen podoben položaj v tržni ekonomiji in prejemajo zaradi tega dejstva podobne ekonomske nagrade. Razredni položaj oseb je njihov tržni položaj. Glavna delitev obstaja med tistimi, ki imajo v lasti proizvodna sredstva, in tistimi, ki jih nimajo.

Weber je razlikoval v kapitalistični družbi naslednje razredne skupine:

- višji razred z lastnino
- beloovratniški delavci brez lastnine
- mala buržoazija
- razred manualnih delavcev

Pri oblikovanju razredov ima močan vpliv tudi tržna vrednost sposobnosti tistih, ki lastnine nimajo.

Za polarizacijo ima večjo raznovrstnost razredov in širjenje srednjega razreda.

Statusni položaj

Skupine se oblikujejo, ker je njihovim članom skupen podoben statusni položaj. Status se nanaša na neenako razporeditev družbene časti. Statusna skupina sestoji iz posameznikov, ki jim je dodeljena podobna količina družbenega spoštovanja in imajo zato skupni statusni položaj.

Statusna zaprtost, razredi in statusne skupine, stranke

Socialna zaprtost pomeni izključitev nekaterih ljudi iz članstva statusne skupine (kaste).

Status, bolj kot razred, zagotavlja osnovo za oblikovanje družbenih skupin, katerih člani zaznavajo skupne interese in skupinsko identiteto.

Stranke so skupine, ki se izrecno ukvarjajo z vplivanjem na politiko in sprejemanjem odločitev v interesu svojih članov. Skrbijo za pridobivanje družbene moči.

Sodobne teorije stratifikacije

Večina sodobnih študij stratifikacije temelji bodisi na marksističnem bodisi na veberjanskem pogledu. Nekateri sodobni sociologi so ostali blizu izvornim teorijam Marxa in Webra. Drugi so sicer dobivali ideje iz teorij enega ali drugega, vendar so jih po svojih poskusih opisovanja in razlaganja razrednih struktur kapitalističnih industrijskih družb znatno spremenili. Take sociologe označujemo kot novo- ali neomarksiste in neoveberjance.

REVŠČINA

4 KORAKI/PRISTOPI K SREČANJU Z REVŠČINO (Kako se naj družbe soočajo z revščino)

1. Prvi korak pri reševanju problema revščine je, da ga prepoznamo, kar zahteva **DEFINICIJO**. (Kako problem prepoznati, identificirati, vse to je odvisno od začetne definicije / KAJ?/)
2. Drugi korak je, da ocenimo razsežnost problema, kar pomeni **oblikovanje načinov, kako ga merimo** → **EVIDENTIRANJE** (Ustvariti moramo razvidnost pojava, na podlagi empirije; izmerimo pojav v družbi v skladu z definicijo, njen obseg, prepoznamo velikost, razširjenost in da izdelamo merski postopek /KOLIKO?/)
3. Ko problem prepoznamo, ga opredelimo in izmerimo, moramo v naslednjem koraku odkriti njegov **vzrok** → **INTERPRETIRANJE** (Velja za vse empirične podatke, ki jih dobimo – razlago kaj rezultati pomenijo /ZAKAJ? OD KOD?/) Od interpretacije je odvisno kakšni bodo naslednji rezultati revščine.
4. Zadnji korak, **SANIRANJE** je družbeni podsistem, ki skuša odpraviti nezaželeno stanje.

1 in 2 korak → koncept revščine

3 korak → teorije revščine

4 korak → socialna politika = državna politika na področju sociale

DEFINICIJA IN MERJENJE REVŠČINE

Absolutna in relativna revščina

Absolutno revščino merimo glede na **sredstva za preživetje**. Ljudje živijo v revščini, če nimajo sredstev, potrebnih za fizično ohranjanje svojega življenja. Zagovorniki koncepta **relativne revščine** pa zavračajo to stališče. Trdijo, da se mora definicija nanašati na standarde določene družbe v določenem času. Glede na to se bo točka, na kateri lahko potegnemo črto, ki loči reveže od ostalih članov družbe, spreminjala glede na premožnost družbe.

Absolutna revščina

Pojem absolutne revščine ponavadi pomeni sodbo o osnovnih človeških potrebah in ga merimo z vidika sredstev, potrebnih za ohranjanje zdravja in fizične zmogljivosti. Večina meril absolutne revščine ugotavlja kakovost in količino hrane, oblačil in strehe nad glavo, ki so potrebni za zdravo življenje.

Absolutna revščina je pogosto znana kot **revščina sredstev za preživetje**, saj temelji na oceni minimalnih zahtev po sredstvih za preživetje.

Številni znanstveniki so skušali definirati in **operacionalizirati** koncept absolutne revščine. **Drewnowski in Scott** sta v svojem »Indeksu življenjske ravni« definirala in operacionalizirala temeljne fizične potrebe na naslednji način:

1. **prehrana**, merjena z dejavniki, kot je na primer zaužitje kalorij in beljakovin,
2. **bivališče**, merimo s kakovostjo bivališča in stopnjo prenaseljenosti, in
3. **zdravje**, merimo z dejavniki kot npr. stopnja otroške umrljivosti in kakovost razpoložljive medicinske oskrbe.

Nekateri koncepti absolutne revščine z uvajanjem ideje **temeljnih kulturnih potreb** presegajo na pojem sredstev za življenje in materialne revščine. **Drewnowski in Scott** v svoji kategoriji osnovnih kulturnih potreb vključujeta izobraževanje, varnost, prosti čas in rekreacijo.

Kritike koncepta absolutne revščine

Temelji na domnevi, da obstajajo minimalne osnovne potrebe za vse ljudi v vseh družbah. To je šibek argument, tudi če pojmuje revščino z vidika sredstev za

življenje v smislu hrane, oblačil in bivališč. Take potrebe se med družbami in v okviru posamezne družbe razlikujejo.

Koncept absolutne revščine je še težje zagovarjati, če ga razširimo tako, da vključuje tudi idejo **temeljnih kulturnih potreb**. Take »potrebe« se od časa do časa in od kraja do kraja razlikujejo in vsak poskus ustanovitve absolutnih, trdnih standardov je obsojen na propad.

RELATIVNA REVŠČINA IN DEPRIVACIJA

Mnogi raziskovalci so opredelili in merili revščino v okviru standardov, specifičnih za določen kraj ob določenem času. Sociologi, ki zagovarjajo koncept relativne revščine verjamejo, da obstaja revščina tudi tam, kjer so člani družbe izključeni iz načina življenja družbe, ki ji pripadajo.

Peter Townsend – revščina kot relativna deprivacija

Peter Townsend je izpeljal številne raziskave o revščin , vključno z eno najbolj natančnih, kar jih je bilo opravljenih v Veliki Britaniji. Je tudi vodilni zagovornik opredelitve revščine z vidika **relativne deprivacije** oz. prikrajšanosti: poudarja, da bi morala biti revščina definirana v odnosu do standardov določene družbe v določenem času. Poleg tega domneva, da revščina ne vključuje le preprostega pomanjkanja materialnih dobrin.

Townsend razlikuje tri načine opredeljevanja revščine:

Državni standard

Prvi je **državni standard revščine**, na katerem so temeljile uradne statistike.

Townsend ga izračunava na podlagi ravni dodatnega denarnega nadomestila (zdaj denarna podpora) z dodatno ceno bivališča za različne tipe gospodinjstev. Vendar pa tega standarda ne obravnava » niti kot družbenega niti kot znanstvenega«. Nanj gleda kot na poljubno definicijo vlade in poudarja, da se je iz leta v leto spreminja v odnosu do povprečnega dohodka prebivalstva.

Relativni dohodkovni standard revščine

Svojo drugo definicijo revščine imenuje **relativni dohodkovni standard revščine**.

Ta temelji na identifikaciji tistih gospodinjstev, katerih dohodek pade daleč pod povprečje med gospodinjstvi z isto sestavo (isto št. odraslih in otrok). Ta definicija ima to prednost, da je resnično relativna. Ko se spreminja dohodek, se bo spreminjala tudi meja revščine. Vendar pa Townsend niti tega ne sprejema kot definicijo.

1. Poudarja, da je točka, na kateri je postavljena meja revščine poljubna.
2. Misli, da neenakost in revščina nista isto.
3. S pojmom revščine želi zajeti več kot le materialne probleme. Revščina po njegovem mnenju pomeni način življenja, ki je povezan z materialnim pomanjkanjem, ne pa samo materialno pomanjkanje.

Relativna deprivacija

Townsend trdi, da » lahko revščino objektivno opredelimo in se ji dosledno posvetimo samo z vidika koncepta relativne deprivacije«. To trditev opravičuje s tem, da je družba tista, ki določa človekove potrebe.

Pri razvijanju **pojma relativne deprivacije** sklepa, da bi morali o njem razmišljati glede na sredstva, ki so posameznikom in gospodinjstvom na voljo, ter na načina življenja , ki določa kako bodo ta sredstva uporabili.

Zdi se mu, da ni dovolj, če se pri preučevanju revščine omejimo na potrošnjo, temveč je treba proučiti kako razpoložljiva sredstva vplivajo na udeleženo v življenjskem slogu skupnosti. Trdi, da revščina pomeni nezmožnost za udeležbo v uveljavljenih družbenih aktivnostih, ki veljajo za normalne, kot so npr. obiskovanje prijateljev, organiziranje rojstnodnevnih zabav za otroke ali sorodnike in odhod na počitnice.

Na podlagi teh argumentov Townsend opredeljuje revščino na naslednji način:

Posameznike, družine in skupine neke populacije lahko imenujemo revne takrat, ko jim primanjkuje sredstev, da bi imeli različne vrste prehrane, da bi sodelovali v različnih aktivnostih ter imeli življenjske pogoje za zabavo, ki so običajni ali pa jih družba, ki ji pripadajo, vsaj na široko spodbuja in obravnava. Njihova sredstva so

tako daleč pod tistim, ki jih imajo povprečni posamezniki in družine, da so dejansko izključeni iz običajnih življenjskih vzorcev, navad in aktivnosti.

Indeks deprivacije

Da bi svojo definicijo revščine operacionaliziral je razvil **indeks deprivacije**. Ta indeks je zajemal skupno šestdeset posebnih vrst deprivacije, ki so se nanašale na gospodinjstva, prehrano, gorivo in električno, oblačila, gospodinjstvene potrebščine, prebivališča in razvedrilo, delovne pogoje, zdravje, izobraževanje, okolje, družinsko življenje, rekreacijo in družabne aktivnosti.

Prepoznal je skupine, pri katerih je možnost, da bodo v sodobni Britaniji trpele revščino največja. Ugotovil je, da profesionalci in menedžerji srednjih let, ki so zaposleni vse leto in živijo sami, s partnerjem ali v manjši družini, imajo najmanj možnosti, da bodo revni. Starejši ljudje, ki so bili nekvalificirani delavci, ter otroci v družinah mladih, nekvalificiranih manualnih delavcev, še posebno tistih, ki so pogosto izkusili nezaposlenost, bolezni ali invalidnost, ali pa v družinah z enim staršem, bodo najverjetneje revni.

Kritike Townsendovih zgodnjih raziskav

David Piachaud trdi, da je indeks, na katerem temeljijo Townsendove statistike neustrezen. Trdi, da »ni noben pokazatelj deprivacije, če se nekdo odloči ostati doma, jesti solate in hladni zajtrk«.

Tudi **Dorothy Wedderburn** kritizira Townsendov indeks. Townsendova odločitev, da določene točke vključi, druge pa izključi, je po njenem mnenju samovoljna.

Obravnava indeks kot odraz Townsendovega osebnega mnenja: kot subjektivno in ne »objektivno« podlago za merjenje deprivacije

Problem s katerim se soočajo vsi raziskovalci revščine, je kako najti točko, na kateri je možno pobegniti iz revščine. Townsend je trdil, da je našel točko, pod katero se deprivacija začne in hitro raste. Piachaud pa misli, da je izbira te točke zelo poljubna. Piachaud se ne strinja z mnenjem, da začne deprivacija pod to ravno dohodka hitro naraščati. Drugi raziskovalci, kot npr. M. Desai, pa so ponovno analizirali Townsendove podatke in podprli njegovo trditev, da prag revščine obstaja.

Amatya Sen meni, da relativna deprivacija, tudi vključuje vse možnosti, ne more biti res *edina* podlaga koncepta revščine. Sen pravi, da obstaja neko: nespremenljivo jedro absolutne deprivacije v našem pojmu revščine, ki odraža ugotovitve o stradanju, podhranjenosti in vidni trpljenju v diagnozi revščine ne glede na relativni položaj. Strinja se z dejstvom, da se sredstva, ki jih potrebujemo, da se izognemo absolutni deprivaciji, razlikujejo od družbe do družbe. Za Sena torej »pristop relativne deprivacije dopolnjuje, ne pa nadomešča analizo revščine z vidika absolutnega pomanjkanja«.

Londonska študija

V svojem najnovšem delu je uporabil **Townsend** nekoliko drugačne raziskovalne metode. Še vedno je opredelil revščino v smislu relativne deprivacije, popravil pa je način operacionalizacije tega koncepta. V tej študiji so Townsend in sodelavci razlikovali med materialno in družbeno deprivacijo.

Materialna deprivacija je pokrivala deprivacijo v prehrani, oblačilih, bivališču, hišnih pripomočkih, okolju, lokaciji in pri delu.

Družbena deprivacija pa je pokrivala pomanjkanje pravic v zaposlitvi, deprivacijo v družinskih aktivnostih, pomanjkljivo integriranost v družbo, pomanjkanje participacije v družbenih institucijah, rekreacijsko in izobrazbeno deprivacijo.

V Londonski raziskavi so Townsend in sodelavci razlikovali med objektivno in subjektivno deprivacijo. **Objektivno deprivacijo** so merili z uporabo indeksa

deprivacije. **Subjektivno deprivacijo** pa so merili tako, da so ljudi spraševali o stopnji dohodka, ki bi ga njihovo gospodinjstvo potrebovalo, da bi pobegnilo revščini.

Londonske ugotovitve

Townsend in sodelavci so poskušali po zgledu Townsendove zgodnje študije postaviti prag, na katerem začne večkratna deprivacija naraščati.

Zaključili so, da je njihova ocena praga revščine v grobem enaka oceni populacije, ki so jo raziskovali. Obe metodi določanja praga revščine sta pokazali, da je dodatno denarno nadomestilo neustrezno

INDIVIDUALISTIČNE TEORIJE REVŠČINE

Najstarejše teorije revščine so verjetno bile tudi najbolj preproste. Krivdo za revščino so valile na reveže same. Tisti, ki so trpeli zaradi zelo nizkih dohodkov, so bili v takem položaju zato, ker niso mogli ali niso hoteli ustrezno poskrbeti za lastno blaginjo. S tega vidika niso bile odgovorne niti družba ni družbene skupine, katerim so pripadali posamezniki, torej družba ne bi smela biti odgovorna niti za potešitev potreb revnih. Take **individualistične teorije** revščine so bile še posebno razširjene v 19. stoletju.

Herbert Spencer – »malopridno življenje«

Angleški sociolog 19. Stoletja **Herbert Spencer** je bil oster kritik revnih. Zavračal je poglede tistih, ki so kazali sočutje do »ubogega človeka«, ki je živel v revščini. Za Spencera je nenaravno pomagati tistim, vključenim v »malopridno življenje«, da bi se izognili posledicam svojih dejanj. Tisti, ki so preleni za delo, ne bi smeli jesti. Ključ do razlage, zakaj so določeni posamezniki postali revni, pa leži v proučevanju njihovega moralnega značaja.

Mislil je, da bi se moralna država čim manj vtikati v življenje posameznika. Če bi zakon o revnih ali sistem državne blaginje zagotovila revnim več kot absolutno najmanjšo vsoto, bi se med prebivalstvom širila lenoba in morala bi upadla.

Verjel je v evolucijske ideje. Skoval je izrek »preživetje najsposobnejšega«. Da bi se družba razvijala in postala bolj uspešna, bi morali najbolj sposobnim in najbolj delovnim dovoliti, da obdržijo nagrado za svoje delo. Slabotni, nesposobni in leni pa bi morali biti obsojeni na življenje v revščini, saj si kaj več ne zaslužijo. Revščina je za družbo nujna, saj brez nje ne bi bilo spodbude za delo.

»Žicarji«

Take razlage revščine ostajajo vplivne tudi v sodobni Veliki Britaniji. **Peter Golding in Sue Middelton** menita, da slika večina časopisov socialne upravičence, o katerih poroča, kot »žicarje«. Njuna raziskava kaže, da obstajajo v tisku številne zgodbe o tem, kako tisti, ki živijo s socialno podporo, uživajo udobno, celo razsipno življenje na račun davkoplačevalcev.

Danes sprejema individualistične razlaga revščine le malo sociologov. Sociologi obravnavajo revščino vsaj kot značilnost družbene skupnosti, kot je npr. družina ali skupnost, ne pa kot značilnost posameznikov. Večina sociologov trdi, da ni radodarnost, temveč nezadostnost države blaginje ali pa struktura družbe same tisto, kar je krivo za obstoj revščine sredi izobilja. Za nekatere niso individualistične razlage revščine nič več kot »ideološka dimna zavesa«.

Nova desnica – kultura odvisnosti

Hartley Dean in Peter Taylor – Gooby, ki kritizirata idejo kulturne odvisnosti, prepoznavata njene glavne značilnosti:

1. Prvič, kultura odvisnosti sklepa, da ljudje pogosto ravnajo tako, da jih racionalna preračunljivost spodbuja k trudu, ki je potreben, da bi si zagotovili

nagrade. Če je npr. potrebnega preveč napora za zagotovitev malo višjega dohodka, se ljudem ne bo ljubilo delati.

2. Drugič, in do neke mere v nasprotju s prvo točko, na ljudi močno vplivajo ljudje okrog njih, še posebno tisti v isti soseščini. Če v nekem okolju malo ljudi hodi na delo, se mogoče tudi ostalim ne bo ljubilo delati.
3. Tretjič, kulturna odvisnost ima moralne razsežnosti. Povzdiguje vrline trdega dela in zanašanja ne lastne moči ter zaničuje odvisnost od drugih in lenobo.

David Marsland – revščina in radodarnost države blaginje

Marsland sklepa, da nizek dohodek ni posledica posameznikovih pomanjkljivosti, temveč radodarnosti države blaginje. Še posebno je kritičen do **univerzalno zagotovljene blaginje**: socialnih ugodnosti za vse člane družbe, ne glede na to, ali imajo nizke ali visoke dohodke. Marsland meni, da take ugodnosti povzročile kulturno odvisnost.

Ne verjame, da bi bilo treba umakniti vse ugodnosti, trdi pa, da bi morale biti omejene na tiste, ki jih resnično potrebujejo in ki si ne morejo pomagati sami. Ugodnosti bi morale biti namenjene skupinam, kot so bolni in invalidi, ne bi pa se jih smelo dajati tistim, ki se lahko sami vzdržujejo.

Zaključuje: Kritiki univerzalno zagotovljenih ugodnosti ne krivijo revnih, kot trdijo ideologi države blaginje. Nasprotno, revni so glavne žrtve zmotnih idej in destruktivne politike, ki jim jo vsiljujejo paternalistični, socialistični in privilegirani člani profesionalnega novega razreda.

Bill Jordan – prednosti univerzalnih ugodnosti

Bil Jordan dokazuje, da se Marsland moti, ko pripisuje kulturno odvisnost univerzalnim socialnim ugodnostim. Če taka kultura obstaja, so jo ustvarile ugodnosti, ki so usmerjene k določeni ciljni skupini in določene glede na premoženjske razmere tako, da jih prejema le zelo revni.

Jordan trdi, da se v državah, kot so npr. ZDA, ki se zanašajo na podpore glede na premoženjske razmere, praviloma razvije veliko razredno dno, ki ima majhne možnosti, da bi ubežalo revščini.

Misli, da revščina ne izvira iz preveč velikodušnega državnega sistema, temveč da jo povzroča sistem, ki je preveč skop. Pravi, da je edini način, kako se rešiti revščine ta, da bi imeli univerzalne ugodnosti, ki bi pripeljale vse na neko sprejemljivo stopnjo.

Hartly Dean in Peter Taylor – Gooby – Razbitje mita

Dean in Taylor – Gooby sta poskusila razbiti »mit« o kulturni odvisnosti. Trdita, da ta temelji na družbeno zasnovanih opredelitvah neuspeha in v resnici ne prepozna razlike med neodvisnimi in odvisnimi.

Našla sta dokaze, da sistem socialnih podpor preprečuje nekaterim ljudem, da bi se odločili za nizko plačano službo. To podpira Jordanovo trditev, da so takšne podpore (denarna podpora in družinsko posojilo), ne pa univerzalne socialne ugodnosti tiste, ki lahko povzročijo odpor do dela.

Zaključujeta, da sistem socialne varnosti ne spodbuja kulture odvisnosti, temveč oblikuje, izolira in nadzoruje heterogeno populacijo odvisnih proti njihovi volji.

Kultura revščine

Mnogi raziskovalci so opazili, da se življenjski slog revnih v določenih vidikih razlikuje od sloga drugih članov družbe. Opazili so tudi, da imajo življenjski slogi revnih v različnih družbah podobne značilnosti. Okoliščine revščine so si v različnih družbah v mnogih pogledih podobne. Podobne okoliščine in problemi vodijo k podobnim odzivanjem in ta odzivanja se lahko razvijejo v kulturo, to je priučeno, skupno in družbeno prenosljivo vedenje družbene skupine.

Ta smer razmišljanja je vodila h konceptu kulturne revščine (subkulture revščine), relativno jasne subkulture revnih z lastnimi normami in vrednotami. Idejo kulturne revščine je v poznih 50-ih letih tega stoletja predstavil ameriški antropolog **Oscar Lewis**. Koncept je razvil na podlagi svojega terenskega dela med mestnim reveži v Mehiki in Portoriku. Lewis dokazuje, da je kultura revščine »vzorec življenja«, ki se prenaša iz ene generacije v drugo.

Vzorec življenja

Kot vzorec življenja, ki usmerja vedenje, ima kultura revščine naslednje elemente:

1. Na **Individualni ravni** so, po Lewisovih besedah, glavne značilnosti močan občutek marginalnosti, nemoči, odvisnosti in manjvrednosti, močna usmerjenost v sedanost z razmeroma malo sposobnosti za odlaganje ugodja, občutek vdanosti v usodo in fatalizem.
2. Na **ravni družine** je za življenje značilna prosta zveza ali sporazum poroke, razmeroma pogosto zapuščenje matere in otrok, trend k družinam z materjo v glavni vlogi in mnogo večje poznavanje materinih sorodnikov. Visok je delež ločitev in zapustitev s strani moškega kot glave družine, kar povzroča matrifokalne družine, ki jih vodijo ženske.
3. Na **ravni skupnosti** je pomanjkanje učinkovite participacije in integracije v glavne institucije širše družbe ena izmed glavnih značilnosti kulturne revščine.

Ohranjanje revščine

Kultura revščine je torej odgovor revnih na njihovo mesto in njihovo marginalno pozicijo v razredno razdeljeni in visoko individualistični družbi.

Kultura revščine prevzema moč kulture, saj njene značilnosti usmerjajo delovanje, ki ga revni ponotranjijo in prenašajo z ene generacije na drugo. Kot takšna teži kultura revščine k **ohranjanju revščine**, saj lahko njene značilnosti obravnavamo kot mehanizme, ki revščino vzdržujejo. Lewis sklepa, da ko je kultura revščine enkrat vzpostavljena, se praviloma ohranja iz generacije zaradi svojega vpliva na otroke. Lewis dokazuje, da kultura revščine najbolje opisuje in razlaga položaj revnih v kolonialnih družbah ali na zgodnji stopnji kapitalizma kot tudi v večini držav tretjega sveta.

Drugi sociologi pa dokazujejo, da lahko idejo kulturne revščine pripišemo večini revnih v razvitih industrijskih družbah.

Subkultura nižjega razreda

Ameriški antropolog Walter B. Miller je razvil svoje razmišljanje na podoben način kot Lewis. Sklepa, da ima ameriški nižji razred – najnižji sloj delavskega razreda – posebno subkulturo s sebi lastnim nizom **osrednjih teženj**. Te pomenijo poudarek na trdnosti in moškosti, iskanje razburljivega in vznemirljivega, usmeritev v sedanost, sredstva za uresničenje svojih ciljev pa temeljijo bolj na predanosti sreči in usodi kot pa na dosežkih in trudu. Miller poudarja idejo vrednot v večji meri kot Lewis in sklepa, da so člani nižjega razreda predani svojim osrednjim težnjam.

Kot Lewisova kultura revščine se Millerjeva subkultura nižjega razreda sama ohranja in se prenaša iz ene generacije na drugo. Miller trdi, da je kultura nižjega razreda značilna tradicija, stara mnogo stoletij, s svojo lastno integriteto. Meni, da je kultura spodnjega razreda funkcionalna v tem, da zagotavlja potrebno prilagoditev nizko kvalificirane delovne sile.

Konceptoma kulture revščine in subkulture razreda sta skupna 2 pomembna dejavnika:

1. Revne obravnavata kot drugačne od ostalega dela družbe, kot skupno s posebno subkulturo.
2. Menita, da ta subkultur ohranja revne v njihovem sedanem položaju.

Kritike

Dvomili so v dejanski obstoj kulturne revščine. Dokazi iz razvitih industrijskih družb sejejo še več dvomov v tezo kulture revščine in še posebno v njeno uporabo v zahodni družbi. **Charles in Betty Lou Valentine** trdita, da je težko najti vzorec skupnosti, ki ustrezajo mnogim subkulturnim potezam, ki jih v strokovnih besedilih o revnih pogosto povezujemo z revščino. Iz raziskav Valentinovih izhaja, da je življenjski slog revnih bolj raznolik, kot so menili prej.

Madge in Brown pravita: Vsi dokazi kažejo, da kulturne vrednote niso pomembne za razvoj in prenašanje deprivacije. Na splošno rečeno, ni nujno, da ljudje vzgajajo svoje otroke tako, kot so bili vzgojeni sami. Poleg tega nič ne kaže, da je deprivacija revnih, rasnih manjšin ali prestopnikov, posledica omejitev, ki jih vsiljuje kultura.

Situacijska prisila – alternativa kulturi revščine

Druga in glavna kritika revščine so osredotoča na pojem kulture. Kljub raziskavam, obstajajo dokazi iz razvitih in razvijajočih se industrijskih družb, ki podpirajo Lewisovo in Millerjevo oznako vedenja revnih.

Uporaba izraza »kultura« pomeni, da so revni svoje vedenje ponotranjili v procesu socializacije in ko je vedenje enkrat ponotranjeno, je do neke mere odporno na spremembe.

Lewis in Miller s svojim pojmom kulture mislita, da, čeprav so subkulturo prvotno povzročile okoliščine, kot so nezaposlenost, nizki dohodki in pomanjkanje možnosti, ima subkultura skupin z nizkimi dohodki, ko je enkrat uveljavljena, svoje lastno življenje. To pomeni, da bi se kultura revščine lahko nadaljevala, tudi če bi izginile okoliščine, ki so revščino povzročile. Kultura revščine oz. subkultura nižjega razreda sta zelo vase zaprti ter ločeni od norm in vrednot prekladajoče kulture neke družbe. Revni torej v veliki meri živijo v svojem lastnem svetu.

Kultura proti situacijski prisili

Ti argumenti so bili deležni močnih ugovorov. Na mesto, da bi obravnavali vedenje revnih kot odgovor na ustaljene in ponotranjene kulturne vzorce, ga mnogi raziskovalci obravnavajo kot reakcijo na **situacijsko prisilo**. Dejstva v njihovi situaciji so: nizki dohodki, nezaposlenost in podobno, ne pa kultura revščine, silijo revne, da reagirajo tako, kot reagirajo.

Argument situacijske prisile nakazuje, da so revni pripravljene spremeniti svoje vedenje v dogovor na nove okoliščine, če omejitev, ki jih vsiljuje revščina, ne bi bilo več. Hylan Lewis sklepa, da je verjetno bolj plodno razmišljanje, da se družine z nižjega razreda na različne načine odzivajo na dejstva, povezana z njihovim položajem, in na relativno izolacijo kot pa na zahteve kulture nižjega razreda.

Teza situacijske prisile napada tudi mišljenje, da so revni močno izolirani od vodilnih norm in vrednot. Trdi, da revni delijo vrednote družbe kot celote, edina razlika je v tem, da velikega dela teh vrednot niso zmožni prenesti v realnost.

Prevladujoče vrednote

Tallyjev vogal Elliota Liebowa je glavna raziskava, ki močno podpira teze o situacijski prisili. Študija temelji na opazovanju z udeležbo in se nanaša na črnce – »ljudi z zakotnih ulic« v revni četrti Washingtona.

Liebow trdi, da nesposobnost, odloži nagrajevanje, ni tisto, v čemer se loči mož z zakotne ulice od članov srednjega razreda, temveč preprosto dejstvo, da nima nobenih sredstev, ki bi jih lahko investiral.

Trdi, da je to, kar se zdi kot kulturni vzorec takojšnje zadovoljitve in usmeritev v sedanost, le situacijski odziv, neposredna in resnično racionalna reakcija na situacijske prisile.

Družinsko življenje in situacijska prisila

Liebow prenaša podobno razmišljanje tudi na odnos moža z zakotne ulice do njegove žene in družine. Možje delijo vrednote vodilne kulture. Na konvencionalno družinsko življenje gledajo kot na idealno in si prizadevajo igrati temu enake vloge očeta in hranilca družine. Vendar pa njihov dohodek ni zadosten za podporo žene in družine. Ko se vsakodnevno soočajo z neuspehi, moški pogosto zapuščajo svoje družine.

Moški se vedno bolj obračajo k družbi tistih v podobnem položaju, k življenju na zakotni ulici. Njihovi pogovori se pogosto vrtijo okoli zakonske zveze in njenega poloma, kar lahko razlagamo v smislu tega, čemur Liebow pravi »**teorija o moški pomanjkljivostih**«.

Zaključuje: Moški z zakotne ulice ne obstaja kot nosilec neodvisne kulturne tradicije. Njegovo vedenje ni način uresničevanja določenih ciljev in vrednot njegove lastne subkulture ali podrejanje njenim modelom, temveč bolj njegov način, kako je poskušal doseči mnogo ciljev in vrednot širše družbe, pa v tem ni uspel, kar je skušal nato kar najbolje prikriti pred drugimi in samim seboj.

Liebow zavrača idejo kulturne revščine ali subkulture nižjega razreda in obravnava vedenje revnih kot posledico situacijske prisile, ne pa določenih kulturnih vzorcev.

Situacijska prisila in kultura

Ulf Hannerz, švedski antropolog, vidi določene prednosti tako v argumentih situacijske omejitve kot v kulturnih argumentih. Izvedel je raziskavo v revni črnski četrti v Washingtonu. Dokazuje, da če neka družbena skupina sprejme rešitev nekega problema, kot je npr. teorija moških pomanjkljivosti, se je tudi naučil, si jo deli in jo družbeno prenaša, zato je ta kulturna. Delno pomeni alternativo prevladujočemu modelu moške vloge v družbi.

Obravnava teorijo moških pomanjkljivosti kot odgovor na situacijske prisile, a v nasprotju s Liebowom trdi, da bi, če bi te omejitve odstranili, model moškosti lahko predstavljal oviro za spremembo. Vendar pa Hannerz sklepa, da so situacijske prisile močnejše pri usmerjanju vedenja revnih kot pa kulturni vzorci. V nasprotju z Millerjem trdi, da kulturni vzorci, ki so značilni za revne, obstajajo hkrati s prevladujočimi vrednotami in jih dopolnjujejo. Vsako vedenje revnih s kulturno komponento, lahko to spremembo ovira, tudi če bi nekoč odstranili situacijsko prisilo. Pride lahko do **kulturnega zaostajanja**, ko se ohranijo posledice prejšnjega stanja, vendar Hannerz meni, da bi bilo to le začasno.

Razredno dno in revščina

Charles Murray – razredno dno v Veliki Britaniji

Charles Murray ameriški sociolog, je prvi razvil ideje o razrednem dnu v svoji lastni državi. Pripadniki razrednega dna niso bili preprosto najrevnejši člani družbe – to so bili tisti, katerih način življenja je vključeval določen »tip revščine. Po Murrayu to pomeni določene oblike vedenja.

Druge vrste »obžalovanja vrednega vedenja«, ki so značilne za razredno dno, so kriminal in nezakonski otroci. Murray dokazuje svoje trditve na 3 področjih.

1. **Nezakonska rojstva**: Murray je pokazal, da se je večina nezakonskih otrok rodi ženskam iz nižjih družbenih razredov, ne pa zaposlenim ženskam iz srednjega razreda.
2. **Kriminaliteta**: Murray povezuje razvoj razrednega dna z naraščajočo kriminaliteto. Meni, da je kriminaliteta tako uničujoča zato, ker pomeni velik delež prizadetih večjo razdrobljenost skupnosti. Ljudje postanejo defenzivni in sumničavi eden do drugega ter se zapirajo v svoje domove.

3. **Nezaposlenost:** Murray obravnava kot problem same **nezaposlenosti**. Namesto tega se mu zdi nepripravljenost mladih moških za delo tista, ki povzroča težave. Tako kot zunajzakonska rojstva in kriminaliteta je tudi brezposelnost mnogo višja v najnižjem družbenem razredu nekvalificiranih delavcev, izmed katerih nekateri postajajo razredno dno.

Vzroki in rešitve

Obravnava porast števila nezakonskih otrok kot posledico sprememb v sistemu socialnih podpor. Murray ne ponuja nobene jasne razlage, zakaj je predanost delu med mladimi moškimi upadla, poudarja pa, da problema ne bo rešilo zagotavljanje večjega števila delovnih mest.

Predlaga, da bi morale lokalne skupnosti dobiti »visoko stopnjo samouprave«. Prevzeti bi morale odgovornost za izobraževanje, stanovanje in kazensko sodstvo. Kritike Murraya

Alan Walker - obtoževanje žrtev

Alan Walker sklepa, da so dokazi, ki jih nudi Murray v podporo svoji teoriji, popolnoma nezadostni, saj se zanaša na »govorice, izpovedi in anekdote«. Poleg tega Walker pravi, da niti najboljši dokaz, ki obstaja ne kaže na obstoj razrednega dna. Opira se tudi na uradne podatke, ko napada Murrayev pogled na nezakonska rojstva.

Trdi, da ima večina tako imenovanega razrednega dna konvencionalna stališča. Želijo si trdno zvezo in plačano zaposlitev. To, kar jim preprečuje doseganje njihovih ciljev, niso njihove vrednote, temveč pomanjkanje možnosti. Walker za slabe razmere razrednega dna krivi vladno politiko. Prepričan je, da so revni žrtve socialne politike, ne pa vzrok socialnih problemov v družbi.

Joan C. Brown – samohranilstvo

Brownova kritizira Murrayeve ideje o samohranilstvu. Pri tem navaja izračune, ki kažejo, da ločene matere samohranilke povprečno dalj časa prejemajo podpore kot pa nikoli poročene samohranilske matere, kljub temu da Murray prav to zadnjo skupino krivi za tegobe razrednega dna. Dvomi v Murrayeve argumente o tem, da so matere samohranilke v nekaterih soseščinah vse bolj sprejete kot norma.

Nicholas Deakin – Murrayev trinožnik

Deakin opaža, da se Murrayeve trditve naslanjajo na trinožne argumente, ki temeljijo na nezakonskih rojstvih, kriminalu in nezaposlenosti. Deakin meni, da sta vsaj dve izmed treh nog zelo majavi.

Izpostavlja dejstvo, da samohranilstvo ni »statično, še manj pa normalno stanje, temveč preprosto stopnja v življenju, ki lahko vodi v različne smeri«.

Drugi del trinožnika temelji na uporabi statistik. Deakin ne zanika, da je nezaposlenost zelo narasla, a niti to ne kaže, da so se stališča do dela v nekem domnevnem razrednem dnu res spremenila.

Anthony Heath – stališča razrednega dna

Anthony Heath je zbral podatke, da bi preveril trditev, da je vedenje razrednega dna drugačno. Svoje delo je usmeril v ljudi, dovolj stare za delo. To pa kaže da Murray ni imel prav, ko je trdil, da so tisti, ki prejemajo socialno podporo, manj pripravljeni delati kot drugi.

Ugotovil je, da imajo člani razrednega dna v večini primerov enak odnos do zakonske zveze kot drugi člani družbe.

Večina opažanj, na katera je opozoril Heath, kaže, da ima velik del razrednega dna konvencionalne težnje. Želijo si službe in srečnega zakona, a malce manj pogosto kot drugi člani družbe verjamejo, da bi se morali poročiti, preden imajo otroke.

Frank Field – Izgubljanje

Razredno dno in državljanstvo

Frank Field, britanski laburistični poslanec, je vodil kampanjo proti revščini. Field ne obravnava razrednega dna kot nečesa, kar ima značilno kulturo, pa tudi ne kot patološko skupino, ki spodkopava družbeno blagostanje. Na mesto tega gleda na razredno dno, kot na žrtve družbenih sprememb in vladne politike. Field povezuje rast razrednega dna z zmanjšanjem državljskih pravic.

Sestava razrednega dna

Field meni, da sestoji razredno dno iz treh glavnih skupin:

1. Prva skupina so **dolgoročno nezaposleni**. Obstaja stalen tok ljudi v nezaposlenosti in iz nezaposlenosti. Tisti, ki so nezaposleni za kratek čas ne predstavljajo dela razrednega dna.
2. Druga skupina, ki hitro narašča, so **samohranilske družine**.
3. Tretja skupina sestoji iz **starostnih upokojujencev**, ki so odvisni od državnih podpor, ker nimajo pokojnine.

Članom Fieldovega razrednega dna je skupno to, da so vsi odvisni od državnih podpor, ki so prenizke, da bi jim zagotovile sprejemljiv življenjski standard in da imajo malo možnosti, da bodo ušli odvisnosti od podpor.

Vzroki za razredno dno

Field pripisuje razvoj razrednega dna 4 glavnim vzrokom:

1. Naraščajoča stopnja nezaposlenosti je potisnila ljudi, primerne za delo v odvisnost od podpor in vodila v porast števila dolgoročno nezaposlenih.
2. Družbene spremembe in vladna politika so razširile prepad med višjimi in nižjimi razredi.
3. Življenjski standard v družbi kot celoti se je povečal, najrevnejšim članom družbe pa so bile odvzete ugodnosti, ki jih uživajo vse bolj premožni.
4. V javnem odnosi do tistih, ki jim ni uspelo biti ekonomsko uspešni, je prišlo do spremembe. Družba je postala manj sočutna in nagnjena k obtoževanju revnih za njihov nesrečni položaj. Field meni, da » to vodi k psihološki in politični ločitvi zelo revnih od preostale skupnosti«. Razvila se je mentaliteta » dviznega mostu«: uspešni člani delavskega razreda so se ločili od tistih, ki so manj uspešni. Razredno dno se torej vse bolj ločuj od delavskega razreda.

Nezaposlenost in zaposlenost

Field poudarja, da nezaposlenost bolj pogosto prizadene člane delavskega razreda, še posebno tiste v nekvalificiranih ali polkvalificiranih službah. Tudi mladi delavci in člani etničnih manjšini majo manjšo možnost za zaposlitev. Te skupine nosijo tudi nadpovprečno tveganje, da bodo dolgo časa nezaposlene.

Dolgoročno nezaposleni so se znašli v položaju, ko spremembe v vladni politiki spodkopavajo njihov življenjski standard. Drug problem je porast honorarnih zaposlitev in padec zaposlitev za polni delovni čas.

Neenakost in življenjski standard

Field opozarja na mnoge ukrepe, ki so povečali neenakost in zmanjšali življenjski standard tistih, ki prejemajo podporo. Davki za premožne so se zmanjšali, podpora pa je bila okleščena.

Meni, da obstaja v politiki socialne varnosti iz 80-ih let temeljno protislovje. Vlada je hotela zmanjšati odvisnost od podpor, podpore pa usmeriti k tistim, ki so jih najbolj potrebni. Problem pri tem je, da tako usmerjene podpore za nezaposlene glede na premoženjske razmere povečujejo odvisnost in ustvarjajo past revščine, iz katere je težko pobegniti.

Starši samohranilci bi dobili še dodaten problem, kot plačati varstvo otrok, če sprejmejo plačano zaposlitev. V tem primeru bi jim zato šlo slabše, kot če bi prejeli podporo. Fields je prepričan, da je taka politika ustvarila veliko in rastoče razredno dno, »ki se nahaja na dnu družbe«.

Rešitve

Field obravnava vladno politiko kot glavni dejavnik, ki ustvarja razredno dno. Glavno pot za rešitev tega problema vidi torej v spremembi vladne politike. Predlaga, da bi predstavili javne službe na območja z visoko nezaposlenostjo, na ta območja usmerili vladna naročila in izboljšali usposabljanje. Nezaposlenim bi morali zagotoviti usposabljanje za delo, da bi razvili sposobnosti, potrebne za delo na način, ki omogoča njihovim delodajalcem mednarodno konkurenčnost.

Povečati bi se morale pokojnine in otroški dodatki. Podpora za nezaposlene bi še vedno morala obstajati za tiste, ki so sicer pripravljeni sprejeti ustrezno delo. Socialna podpora ne bi smela biti več odvisna od dohodkov partnerja, saj mnoge ljudi odvrča od tega, da bi si poiskali delo. Starši samohranilci naj bi imeli možnost zaslužiti več, preden se jim podpore odvzamejo.

KONFLIKTNE TEORIJE REVŠČINE

Študije na področju sociologije revščine vse pogosteje izhajajo iz konfliktnih teorij. Tisti, ki izhajajo iz tega stališča, trdijo, da je nezmožnost službe, da bi pravično razdelila svoje vire, tista ki pojasnjuje nenehen obstoj revščine. Za revščino niso odgovorni tisti, ki jo trpijo. Namesto tega jih obravnavamo kot »žrtve«.

Do neke mere se konfliktni teoretiki med seboj ne strinjajo o razlogih, zakaj družbi ne uspe izkoreniniti revščine:

1. Nekateri vidijo revščino predvsem kot posledico neuspehov države blaginje.
2. Drugi posvečajo več pozornosti pomanjkanju moči in šibkemu pogajalskemu položaju revnih, kar jih postavlja v slabši položaj na trgu delovne sile.
3. Mnogi konfliktni teoretiki povezujejo obstoj revščine s širšim strukturnimi silami v družbi, še posebno z obstojem sistema stratifikacije.
4. Marksisti so praviloma prepričani, da je revščina naravna in neizogibna posledica kapitalizma.

Revščina in država blaginje

Najnovejše študije revščine so pokazale, da so tisti, ki so pri svojem dohodku odvisni od državnih podpor, ena od največjih skupin revnih. Vendar pa bi lahko trdili, da država blaginje še vedno največ prispeva k zmanjševanju revščine ali vsaj k izboljšanju relativnega položaja revnih. Splošno mnenje je, da je eden izmed vplivov države blaginje ta, da prerazdeljuje sredstva od bogatih k revnim, saj se na prvi pogled zdi, da tako davki kot socialne podpore služijo prav temu.

Obdavčitev

Nekateri konfliktni sociologi ugovarjajo temu stališču. Nekateri davki so zagotovo **progresivni**, kar pomeni, da vodijo k temu, da plačujejo premožnejši vladi večji delež svojega dohodka kot pa skupine z nižjimi dohodki. **Neposredni davek** kot npr. dohodnina so odmerjeni po različnih stopnjah glede na dohodek, tisti z manjšo plačo pa lahko sploh ne dosežejo praga, pri katerem bi začeli plačevati davek.

Posredni davki (davki, odmerjeni za nakup stvari) pa težijo k **regresivnosti**. Davki kot npr. davek na dodano vrednost (DDV) ter davek na alkohol in tobak pa jemljejo revnejšim delom skupnosti večji delež dohodka kot bogatim.

Frank Field je pokazal, da tisti z višjimi dohodki dobivajo večji delež svojega dohodka v obliki drugih ugodnosti kot tisti z nizkimi dohodki. Npr. bolj pogosto jim priskrbijo življenjsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje, brezobrestna posojila,

pomoč pri stroških bivanja in službene avtomobile. Kot način izogibanja davkom in omejevanja prerazdelilnih učinkov davčnega sistema pogosto uporabljajo tudi delnice zaposlenih.

Kdo pridobiva

Nedvomno nekatere državne podpore primarno koristijo tistim z najnižjimi dohodki: denarna podpora, podpora za nezaposlene in družinsko posojilo so usmerjeni k najrevnejšim pripadnikom družbe. Toda čeprav lahko preprečijo absolutno revščino, nekateri sociologi menijo, da državne podpore ne prispevajo vedno k omejitvi relativne revščine.

Julian Le Grand pravi, da *strategija enakosti* z ukrepi socialnih služb ni uspela. Trdi, da so na področju zdravstvenega varstva tisti z višjimi dohodki spet na boljšem.

Ugotovil je, da dokazi kažejo, da najvišja družbeno-ekonomska skupina prejme 40% več podpore NHS na bolno osebo kot najnižji.

Poročilo Delovne skupine za neenakost v zdravstvu, bolj znano kot *Črno poročilo*, objavljeno leta 1981, je pripeljalo do podobnih sklepov. Potrdilo je **zakon obrnjene nege**: tisti, ki imajo manjše potrebe, dobijo več, tisti ki pa imajo večje potrebe pa dobijo manj.

Le Grand ugotavlja podobno sliko v odnosu do stroškov bivanja:

1. Revnejša gospodinjstva prejemajo znatno večje ugodnosti kot bogatejša v obliki neposrednega kritja stroškov bivanja.
2. Vendar pa skupine z višjimi dohodki pridobijo veliko več pri posrednih stroških. Še posebno davčna olajšava na plačilo obresti za hipoteko.
3. Davek na pridobitev kapitala se ne zaračunava hišam in stanovanjem, katerih vrednost je narastla in so bila prodana z dobičkom.
4. Posojilo za izboljšavo hiše je tudi oblika neposrednega kritja stroškov, ki daje prednost bogatim.

Le Grand zaključuje, da iz stanovanjske politike, najbogatejša skupina prejme skoraj dvakrat več javne denarne pomoči na gospodinjstvo kot najrevnejša skupina. Le Grand opaža, da imajo premožnejši prednost tudi v politiki javnega prevoza, ter opaža, da skupine z višjimi dohodki pri tem pridobijo precej več kot revne.

Revščina in stratifikacija

Večina konfliktnih teoretikov gre dlje od razlage zakaj so določeni posamezniki revni, in poskuša povezati revščino z organiziranostjo družbe kot celote. Trdijo, da ima revščina svoje korenine v sami družbeni strukturi. Ključen pojem, ki ga uporabljajo v tej razlagi je pojem razreda, vendar sta razred in revščina po mnenju nekaterih konfliktnih teoretikov manj, po mnenju drugih pa bolj tesno povezana.

Peter Townsend – revščina in razredni položaj

Peter Townsend obravnava razred kot glavni dejavnik, ki določa »proizvodnjo, razdelitev in prerazdelitev resursov«(kdo kaj dobi). Vendar pa je revščina po njegovi opredelitvi povezana tudi s kulturnimi vzorci družbe, življenjskim slogi, ki vladajo pričakovanjem, ki jih pripisujemo pripadnosti neki družbi. Odnos med različnimi razredi ni zadostna razlaga revščine, ker popolnoma ne pojasni, kako se načini življenja razvijajo in kako postanejo določene vrste družbenega vedenja pričakovane. Trdi, da je porazdelitev sredstev ni vedno neposredno povezana z interesi kapitala in kapitalistov. Pravi, da delujejo nekatere državne ustanove v svojem lastnem interesu ali pa brzdajo delovanje kapitalistov, in niso le odbori za urejanje zadev buržoazije. Poudarja, da na trg delovne sile ne vplivajo le posamezniki ali skupine, ki tekmujejo za višja plačila, temveč tudi ustanove, kot je Komisija za enake možnosti. Torej tudi ti vplivajo na razširjenost revščine.

Townsend uporablja Webrov koncept **statusa**, da bi razložil revščino tistih, ki so odvisni od državnih podpor. Revni so skupina, ki jim poleg pomanjkanja premoženja manjka tudi ugleda. Za Townsenda sodijo k skupinam z nizkim statusom starostni upokojenci, invalidi, kronično bolniki, družine z enim roditeljem in dolgoročno nezaposleni. Posledica njihovega nizkega statusa je resna omejenost njihovih možnosti za dostop do plačane zaposlitve.

Internacionalizacija revščine

Townsend je poudaril, da ima revščina mednarodne razsežnosti. Mednarodne institucije, kot sta npr. Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, vplivajo na porazdelitev sredstev v svetu. Kljub temu da te institucije največ vplivajo na revne v Tretjem svetu, imajo druge, kot je npr. ES pomemben vpliv za revne v Prvem svetu. Poleg tega vpliva institucionalizacija industrije tako na revščino v Prvem kot na revščino v Tretjem svetu. Poceni delovna sila v državah Tretjega sveta lahko prejema skromne plače. To lahko povzroča revščino tudi v Prvem svetu, saj se delovna mesta prenašajo iz gospodarstev z visokimi plačami Evrope, Severne Amerike in Japonske v gospodarstva z nizkimi plačami. Posledica tega je naraščanje nezaposlenosti v Prvem svetu. Townsend zato trdi, da se revščina ne da več razložiti ali je razumeti z izoliranim preučevanjem ene same države.

Marksizem, razred in revščina ♦

Marksistični sociologi za razliko od večine drugih teorij manj poudarjajo razlikovanje revnih od drugih članov delavskega razreda. Namesto da bi jih obravnavali kot ločeno skupino, **Ralph Miliband** misli, da so preprosto del delavskega razreda v najbolj neugodnem položaju. **Westergaard in Reslerjeva** trdita, da osredotočanje na posebno prikrajšanost revnih »odvrča pozornost do širše strukture neenakosti, v kateri se nahaja revščina«. Po mnenju marksistov **Townsendu** ni uspelo dovolj poudariti teh štirih struktur. **Miliband** zaključuje: Osnovno dejstvo je, da so revni sestavni del delavskega razreda – njegov najrevnejši sloj v najbolj neugodnem položaju. Obravnavati jih je treba kot take kot del kontinuuma, še bolj zato, ker mnogi delavci, ki niso »deprivirani« v uradnem smislu, živijo v stalni nevarnosti, da bodo stopili v vrste depriviranih. Tudi njim so v vsakem primeru že skupni mnogi problemi, ki prizadevajo deprivirane. Revščina je stvar razreda, tesno povezana s splošno situacijo razredne neenakosti.

Revščina in kapitalistični sistem

Mnogi marksisti menijo, da je možno revščino razložiti z vidika koristi, ki jih ima do nje v vladajoči razred. Revščina obstaja, ker služi interesom tistih, ki imajo v lasti proizvodilne sile. Dovoljuje jim, da ohranjajo kapitalistični sistem in maksimizirajo svoj dobiček.

Revščina in trg delovne sile

Člani podrejenega razreda imajo v lasti samo svoje delo, ki ga morajo na odprtem trgu prodajati za plače. Kapitalizem zahteva visoko motivirano delo. Motivacijo delovne sile vzdržujejo tudi neenake nagrade za delo.

J.C. Kinciad sklepa, da standardi plač in delovnih pogojev na dnu gomile vplivajo na plačilni vzorec visoko zgoraj na lestvici. Poudarja, da so nizke plače nujno potrebne za kapitalistično gospodarstvo. Če bi s porastom realne vrednosti plač slabo plačanih odpravili slabo plačan sektor, bi mnoge od možnih posledic škodovale kapitalističnemu razredu.

1. Občutljivo razmerje pri razlikah v plačah, bi se porušilo.
2. Plače znotraj delavskega razreda bi si lahko postale vedno bolj podobne.

3. Če bi realna vrednost plač slabo plačanih narasla, bi lahko izginila zaloga poceni dela, od katere je odvisen dobiček mnogih delovno intenzivnih kapitalističnih industrijskih panog.

»Zadrževanje« in delavki razred

Ker država z marksističnega vidika v kapitalistični družbi odraža interese vladajočega razreda, od vladnih ukrepov ne moremo veliko pričakovati, razen da bo zmanjšala hujše učinke revščine.

Kljub trditvam o nasprotnem je le malo dokazov, da je država blaginje vodila k veliki prerazdelitvi bogastva od bogatih k revnim. **Westergaard in Reslerjeva** zavračata teorijo, da je država blaginje, ko je s svojo močjo preoblikovala delovanje tržnih sil, ustvarila bolj enako porazdelitev bogastva. Trdita, da državne socialne usluge se v veliki meri financirajo iz plač tistih, za katerih varnost so bile prvotno zamenjane. Torej člani delavskega razreda denar, ki ga dobijo, so plačali ali ga bodo plačali sami ali pa so ga plačali člani istega razreda v obliki davkov.

Trdita, da revščina obstaja zaradi delovanja kapitalističnega ekonomskega sistema, ki preprečuje revnim, da bi dobili finančna sredstva, s katerimi ne bi bili več revni.

»Funkcije« revščine

V delu *Več enakosti*, **Herbert J. Gans trdi**, da revščina delno preživi zato, ker je koristna mnogim skupinam v družbi. Od revščine imajo korist vsi, ki niso revni, še posebno pa bogati in močni. Ti torej imajo interes za ohranjanje revščine. Revščina zanje ne predstavlja družbenega problema. Iz tega gledišča Gans navaja naslednje funkcije revščine za tiste, ki niso revni:

1. Vsako gospodarstvo ima veliko začasnih, umazanih nevarnih in hlapčevskih del brez prihodnosti. Obstoj revščine zagotavlja, da bo tako delo opravljeno.
2. Revščina neposredno omogoča zaposlitev in finančno varnost vse večjega dela delovne sile. Gans pravi da, revščina ustvarja delovna mesta za mnoge poklice, ki služijo revnim ali pa ščitijo ostanek prebivalstva pred njimi.
3. Gans sklepa, da prisotnost revnih nudi ponovno potrditev in podporo preostali družbi. Postavlja osnovno mejo neuspeha, k tistim, ki niso revni, potrjuje koliko so vredni.
4. Marksistične rešitve revščine

Zaradi mnogih težav, ki jih omenja **Townsend**, se nekateri marksistični sociologi ne strinjajo, da so take spremembe mogoče znotraj kapitalističnega sistema. Dokler se kapitalizem ohranja, so velike spremembe v ukrepih države blaginje nemogoče. **Ralph Miliband** sklepa, da bo revščina izbrisana le z odstranitvijo neenakosti ekonomskih struktur, v katere se vpleta.

Westergaard in Reslerjeva vztrajata, da ne more priti do nobene znatne prerazdelitve premoženja, dokler kapitalizma ne bo zamenjala socialistična družba, v kateri produkcijske sile pripadajo skupnosti. **Kinciad** zaključuje, da »revščine ne moremo odpraviti znotraj kapitalistične družbe, temveč le pod delavskim nadzorom v socialistični družbi, v kateri človekove potrebe, ne pa dobiček, odločajo o dodeljevanju sredstev«.

Marksistični pogledi imajo ideološko podlago. Sociologi, ki jih zagovarjajo, so predani načelom socializma in enakosti. Kapitalizem obravnavajo kot izkoriščevalki sistem in obsojajo neenakost, ki jo povzroča.

DELO IN PROSTI ČAS – KONFLIKTNI POGLEDI

Karl Marx – odtujeno delo

Za **Marxa** je delo – proizvodnja blaga in uslug – ključno za človekovo srečo in samouresničitev. Delo je najpomembnejša, temeljna človekova dejavnost. Ljudem

omogoča, da uresničijo svoje skrite možnosti, ali pa se izkrivi in izpridi njihovo naravo in odnose do drugih ljudi.

Marx je razvil idejo **odtujenega dela**. **Odtujitev** v najpreprostejšem smislu pomeni, da ljudje ne morejo najti zadovoljstva in samouresničitve pri opravljanju svojega dela ali v proizvodih lastnega dela. Ker ne morejo izraziti svoje resnične narave v delu, se sami sebi odtujijo: so tujci svojemu lastnemu jazu. Ker je delo družbena dejavnost, odtujitev od dela pomeni tudi odtujitev od drugih. Posamezniki se odtujijo od sodelavcev.

Marx meni, da delo ljudem zagotavlja najpomembnejša in temeljna življenjska sredstva za zadovoljitev osnovnih potreb, osebnosti in humanosti.

Izvori odtujitve

Marx je menil, da je izvor odtujitve lahko najdemo v gospodarskem sistemu, ki vključuje izmenjavo dobrin na podlagi kupčije. Znotraj takšnega sistema so izdelki postali **tržno blago**, predmet blagovne menjave.

Odtujitev izvira najprej iz menjava dobrin v nekakšni obliki tržnega sistema. Iz tega se razvijeta ideja in praksa privatne lastnine, individualne lastnine proizvodjalnih sredstev. Marx sklepa, da »čeprav izgleda, da je privatna lastnina osnova in vzrok odtujenega dela, je bistvo bolj poledica slednjega«.

Ideja, da so delavci odtujeni od proizvodnje svojega dela, prinaša številne posledice. Delavci postanejo odtujeni od same proizvodnje, svojega dejanskega dela. Ker je delo osnovna človekova dejavnost, postanejo odtujeni samim sebi. Zato se delavec ne uresničuje v svojem delu, ampak se sebi odreka, bolj kot občutek blagostanja ima občutek revščine, umskih in fizičnih energij ne razvija svobodno, ampak je fizično izčrpan in umsko razvrednoten. Delavec se torej počuti kot doma samo v prostem času, medtem ko se na delu počuti kot brezdomec. Delo preneha obstajati kot cilj sam po sebi, kot zadovoljstvo, uresničevanje človekovih potreb, postane le sredstvo za preživetje.

Marx je obravnaval gospodarski sistem **ekonomsko bazo**, kot temelj družbe, ki dejansko oblikuje vse druge vidike družbenega življenja. Ekonomsko bazo je razdelil na dva dela: »proizvajalna sredstva« in »proizvajalne odnose«. Po njegovem mnenju so najpomembnejša proizvodjalna sredstva, saj se družbeni odnosi v okviru katerih posamezniki proizvajajo – *družbeni proizvodni odnos, spreminjajo, preoblikujejo, s spremembo in razvojem materialnih proizvodjalnih sredstev*. **Proizvajalna sredstva** so sredstva za ustvarjanje dobrin. **Proizvajalni odnosi** so družbeni odnosi, povezani s proizvodjalnimi sredstvi.

Odtujitev in kapitalizem

Marx je sklepal, da lahko naravo dela v družbi razumemo le s preučevanjem dela glede na ekonomsko bazo. Menil je, da kapitalistična ekonomska baza neizogibno povzroča visoko stopnjo odtujitve.

V kapitalističnem gospodarstvu poseduje maloštevilčna manjšina proizvodjalnih sredstev. Delavci nimajo niti lastnine niti kakršnega koli nadzora nad dobrinami, ki jih izdelujejo. Tako kot njihovi izdelki so tudi delavci degradirani na stopnjo tržnega blaga.

Mezdno delo je sistem suženjstva, ki vključuje izkoriščanje delavcev. Le delo ustvari bogastvo, vendar pa delavci v obliki mezd prejmejo le del bogastva, ki ga ustvarijo. Ostanek si v obliki dobička **prisvojijo** kapitalisti. Tako večina članov družbe, **proletariat**, dela za manjšino, **buržoazijo**, ki ga izkorišča.

Kapitalizem temelji na koristoljubju, skupnosti in pohlepu. To je sistem brezobzirnega tekmovanja, ki se bolj kot z zadovoljevanjem resničnih človekovih potreb ukvarja le z maksimiranjem dobička.

Marx je videl dve pomembni značilnosti industrijske družbe – mehanizacijo proizvodnje in nadaljnjo specializacijo delitve dela – kot prispevek k odtujitvi deloven sile. Vendar pa je poudaril, da je kapitalistični gospodarski sistem, bolj kot industrializacija kot takšna, prvenstven izbor odtujitve. Dokazoval je, da **mehanizacija proizvodnje** zmanjša fizični napor, ki postane za delo, vendar lajšanje dela postane celo neka vrsta mučenja, ker stroj ne osvobodi delavca dela, ampak ga oropa vsega zanimanja. Industrijska družba vključuje tudi **nadaljnjo specializacijo delitve dela**. Ljudje so ujeti v poklicne vloge, ker se morajo specializirati za določeno dejavnost, da se preživijo.

Komunizem in konec odtujitve

Marx je videl rešitev problema odtujenega dela v komunistični ali socialistični družbi, v kateri so proizvodjalna sredstva v družbeni lasti in je ukinjena specializirana delitev dela. Menil je, da kapitalizem vsebuje seme lastnega uničenja: koncentracija odtujenih delavcev v velikih industrijskih podjetjih bo vzpodbudila osveščenost o izkoriščanju, o skupnem interesu in olajšala organizacijo za zrušenje vladajočega kapitalističnega razreda. V komunistični družbi bodo delavci hkrati proizvodjali dobrine zase in za skupnost in tako hkrati zadovoljili osebne in skupne potrebe.

Ocena

Mnogi kritiki so njegove poglede na odtujitev v komunizmu obravnavali kot pretirano poenostavljene in naivne. **Milovan Djilas** v analizah o vzhodnoevropskem komunizmu dokazuje, da o bila proizvodjalna sredstva kljub družbeni lastnini pod nadzorom vladajoče elite, ki so ji prinašala dobiček. Trdi, da delo ne more biti svobodno v družbi, kjer ima ena skupina monopol nad vsemi materialnimi dobrinami. Marx ne pokaže jasno, kako bi lahko v socialistični družbi odpravili specializirano delitev dela. Prikazuje družbo, v kateri se člani lahko izučijo za poklice, ki jih zanimajo in glede na njihovo razpoloženje opravljajo različna dela. Mnogi kritiki so dvomili v praktične možnosti takšnega sistema.

Marxovo delo o odtujitvi so močno kritizirali tudi nekateri marksisti. Nekateri so dokazovali, da je to njegovo zgodnje delo preveč abstraktno in filozofsko. Odtujitve, kot jo je opredelil Marx, ni mogoče izmeriti.

Herbert Marcuse – odtujitev od dela in prostega časa

Marcuse je neomarksist, ki je poizkušal razviti Marxovo izvirno teorijo odtujitve.

Čeprav sprejema veliko Marxovega dela, Marcuse manj kot Marx poudarja osrednjo vlogo dela v življenju ljudi. Več poudarka daje potrošnji izdelkov.

Prosti čas in »lažne potrebe«

V delu *Enodimenzionalni človek*, Marcuse razpravlja tako o kapitalističnih družbah kot o bivših komunističnih družbah Vzhodne Evrope. Trdi, da vse razvite industrijske družbe teptajo možnost za razvoj osebnosti. Delo je izčrpavajoče, otopelo, nečloveško suženjstvo. Prosti čas preprosto vključuje načine sprostitve, ki ublažijo in podaljšujejo to odrevenelost. Temelj, na katerih sloni in ki ga usmerjajo, so **»lažne potrebe«**, ki jih v veliki meri vsiljujejo množična občila, ki jih nadzoruje vladajoči razred.

Trdi, da večina prevladujočih potreb po sprostitvi, zabavi, vedenju in potrošnji skladno z reklamami, ko ljubiš in sovražiš tisto, kar ljubiš in sovražijo drugi, pripadata tej kategoriji lažnih potreb.

Marcuse predstavi zelo pesimističen pogled na naravo prostega časa v industrijski družbi. Prikaže brezskrbnega »srečnega robota«, ki je prisiljen zasledovati zmotne potrebe. Domneva, da je izraz **srečna zavest**, ki opisuje zmotno prepričanje, da »sistem dostavlja blago«, danes bolj primeren izraz kot Marxov izraz **lažna razredna zavest**.

Lažne potrebe služijo za odvrčanje pozornosti od pravega izvora odtujitve. Njihovo zadovoljevanje le navidezno omili odtujitev. Lažne potrebe hkrati zagotovijo visoko motivirano delovno silo, ki dela za denar, ki ga potroši in ustvarja trg za industrijske izdelke.

C. Wright Mills – odtujitev belih ovratnikov

C. Wright Mills zavrača nekaj vidikov marksističnega pogleda na družbo. Meni, da vodi družbo **vladajoča elita** in ne vladajoči razred, ki ima v lasti proizvodna sredstva. Kljub temu soglaša, da obstaja konflikt med glavnima skupinama v družbi t.j. vladajočo elito in ljudsko množico. V študiji o ameriških srednjih razredih z naslovom *Beli ovratnik* uporablja Marxov koncept odtujitve za nemanualne delavce. Mills navaja, da je širitev **terciarnega sektorja** (sektor storitvenih dejavnosti) gospodarstva v razvitih kapitalističnih družbah vodila k spremembi od večšin s predmeti k večšinam z osebami. Ta sektor gospodarstva označuje kot **tržišče osebnosti**. Tržna vrednost je pripisana osebnostnim značilnostim in posledica tega je, da ljudje prodajajo svoje osebnosti.

Mills gleda na ameriško družbo kot na »velik prodajni prostor«, nasičen s hipokrizijo, prevaro in nepristnostjo. Namesto, da bi izražali resnične osebnosti in občutke, ljudje prevzamejo maske prijateljstva, skrbi in interesa, da z drugimi manipulirajo za svoje preživetje.

Kritika konfliktnih nazorov

Konfliktni nazori na vrsto dela in prostega časa omogočajo številne kritike.

1. Deloma temeljijo na precej nejasni sliki, kaj bi ljudje bili in kaj bi morali biti. Lahko trdimo, da ta pogled pove več o vrednotah določenih sociologov kot pa o resnični človeški biti. Mnogi argumenti so zasnovani na domnevah o človekovi naravi, ki jih je nemogoče dokazati.
2. Praviloma ne upoštevajo pomenov, ki jih mnogi člani družbe pripisujejo svetu. Če ljudje trdijo, da dosegajo (samo)udejanjanje v delu in /ali prostem času, njihove poglede praviloma zavrnejo, kot produkt lažne razredne zavesti. To se posebno nanaša na marksistične poglede.
3. Konfliktni nazori so zelo splošni. Aladair Clayre pravi da, skušajo različne poklicne dejavnosti in dejavnosti prostega časa zmetati v en koš in ustvariti preprost model »človeka v industrijski družbi«

EMILE DURKHEIM – DRUŽBENA DELITEV DELA – FUNKCIONALISTIČNI POGLED

Durkheim je menil, da iz specializacije izvirajo številni problemi v industrijski družbi, vendar je trdil, da prednosti delitve dela prevladajo nad problemi. Svoje poglede je opisal v delu *Družbena delitev dela, leta 1893*.

Predindustrijska družba – mehanska solidarnost

Durkheim je med predindustrijskimi in industrijskimi družbami videl temeljno razliko. V prvih je sorazmerno malo družbene diferenciacije: delitev dela je večinoma nespecializirana. Večina ljudi je vključenih v lov in nabiralstvo. **Družbena solidarnost** v predindustrijskih družbah temelji na podobnosti med posameznimi člani. Delijo ista prepričanja in vrednote in do velike mere iste vloge. Uniformiranost povezuje člane družbe v strnjeno življenje skupnosti.

Durkheim obravnava enotnost, ki temelji na podobnosti, kot **mehansko solidarnost**. Skrajnost mehanske solidarnosti je solidarnost ki izvira iz podobnosti, doseže višek, ko kolektivna zavest popolnoma obda našo celotno zavest in v vseh točkah z njo sovпада. Vendar je v tem trenutku naša individualnost enaka ničli. V družbi, ki temelji na mehanski solidarnosti, njeni člani izgledajo, kot da bi bili narejeni po istem kalupu.

Industrijska družba – organska solidarnost

Solidarnost v industrijskih družbah ne temelji na uniformiranosti, temveč na razlikah. Durkheim obravnava to obliko kot **organska solidarnost**.

Trdi, da delitev dela lahko poveča soodvisnost članov družbe in utrdi družbeno solidarnost. Da bi bolj učinkovito proizvajali dobrine in storitve, se člani industrijske družbe specializirajo za posamezne vloge. Specializacija zahteva sodelovanje. Člani družbe so odvisni od specializiranih večin drugega in ta medsebojna odvisnost predstavlja podlago organske solidarnosti. Obravnaval je razvoj **pogodbe** kot začetek moralne ureditve menjave.

Anomija

Durkheim je menil, da specializirana delitev dela in hitra širitev industrijske družbe ogrožata družbeno solidarnost. Strmita k ustvarjanju **anomije**, ki pomeni breznormnost.

Anomija je navzoča, ko je družbeni nadzor šibak, ko moralne obveznosti, ki omejujejo posameznika in uravnavajo njegovo vedenje, niso dovolj močne, da bi učinkovito delovale. Durkheim je videl v industrijski družbi poznega 19. stoletja številne znake anomije, zlasti visoke stopnje samomorov, zakonskih ločitev in industrijskih konfliktov. Industrijska družba je nagnjena k anomiji iz naslednjih razlogov: zanjo so značilne hitre družben spremembe, ki rušijo norme, ki uravnavajo vedenje.

Trdil, je da so običajne omejitve glede tega, kaj ljudje želijo in pričakujejo od življenja, motene v času hitrih sprememb. Ljudje so lahko srečni le takrat, ko želje in pričakovanja omejuje splošen sporazum, saj neomenjenim željam nikdar ni mogoče ustreči.

V industrijski družbi ljudje postanejo nemirni in nezadovoljni, ker se je tradicionalna zgornja meja njihovih želja razkrojila. Naraščajoče blagostanje, ki je rezultat gospodarskega razvoja položaj še zaostri. Potrebno je novo moralno soglasje o tem, kaj lahko ljudje upravičeno pričakujejo od življenja.

Ne samo hitra družbena sprememba, temveč tudi sama specializirana delitev dela praviloma ustvarja anomijo. Vzpodbuja individualizem in egoizem, ker bolj kot na podobnostih temelji na individualnih razlikah.

Poklicna združenja in anomija

Durkheim meni, da je rešitev anomije možna v okviru industrijske družbe. Meni, da so poklicna združenja sredstvo za porazdelitev gospodarske dejavnosti moralni ureditvi. Meni, da bo dedovanje kot mehanizem izumrlo zaradi svoje »temeljne nepravilnosti«. Lastnina bi pripadala poklicnim združenjem, ki bi jo izmenjevala s pogodbami. Ekonomske nagrade bi temeljile na prispevku storitev različnih poklicev k blagostanju skupnosti.

Predvidel je prefinjeno ravnovesje med državo in poklicnimi združenji. V odsotnosti poklicnih združenj lahko država prevzame despotsko oblast, in nasprotno, brez kakršne koli oblike državne ureditve lahko vsako poklicno združenje prevzame despotski nadzor nad svojimi člani. Poleg tega bi država usklajevala in uravnavala gospodarsko dejavnost na državnem nivoju in uveljavljala **skupno moralo**, moralni konsenz, ki je bistven za družbeno solidarnost. Ocenjeval je da je takšna **profesionalna etika** ključ do prihodnjega moralnega reda v industrijski družbi.

AVTOMATIZACIJA, RAZRED IN DRUŽBA

Večina sociologov je trdila, da je avtomatizacija pomembno vplivala tudi na življenje zunaj delovnega prostora. Zlasti so bili mnenja, da lahko avtomatizacija zelo spremeni tako sam delavski razred kot tudi njegov odnos do družbe.

Robert Blauner – avtomatizacija in razredna integracija

Blauner je menil, da je odtujitev dosegla višek z množično proizvodno industrijo, ki temelji na mehanizirani tehnologiji tekočega traku. To je povzročilo probleme glede integracije industrijske družbe, ker je povzročalo bolj delitve kot enotnost. Odtujitev, ki jo je ustvarila mehanizirana masovna proizvodnja, je vodila k sovražnosti med delavci in menedžmentom, k delitvam na delovnem mestu, izraženim s pojmom »mi in oni« .

Visoka stopnja odtujitve je vzpodbudila instrumentalni pristop k delu. Relativna šibkost delovne sile je privedla do oblikovanja močnih sindikatov za zastopanje delavskih interesov.

Blauner meni, da je avtomatizacija spremenila trend k nestabilnosti in delitvam. Avtomatizacija ustvarja neodtujenega delavca. **Disenz** (nesoglasje) med delavci in menedžmentom nadomešča s **konsenzom** (soglasjem). Represivnemu zatiralskemu nadzoru sledita posvetovanje in sodelovanje. Sovražnost, ki jo ustvarja odtujitev, izgine s smiselnim delom v bolj kohezivnem, integriranem industrijskem okolju. Ti dejavniki e združujejo in spreminjajo delavca. Njegova **družbena osebnost** je vse bolj podobna osebnosti iz novega srednjega razreda – belemu ovratniku, zaposlenemu v birokratski industriji. Blauner sklepa, da je avtomatizacija privedla do: padca delavčeve razredne zaveti in bojevitosti, do razvoja, ki odraža naraščajoč konsenz med delodajalci in zaposlenimi ter porast v delavčeve, občutku, da je v podjetju udeležen. Tako avtomatizacija vzdržuje težnjo k dezintegraciji in delitvi ter ve bolj vključuje

delavski razred v strukturo kapitalistične družbe.

Serge Mallet – avtomatizacija in razredni konflikt

Pogled francoskega marksističnega sociologa **Sergea Malleta** na obete avtomatizacije se bistveno razlikuje od Blaunerjeve razlage. Čeprav se v veliki meri strinja z Blaunerjem , da avtomatizacija vodi do večje integracije delavcev v tovarni, Mallet trdi, da to ne vodi do večje splošne integracije delavcev v kapitalistično družbo. Trdi, da bo avtomatizacija osvetlila glavno protislovje kapitalizma: kolektivno naravo proizvodnje in zasebno lastništvo proizvodnih sredstev.

Mallet meni, da delavci v avtomatizirani proizvodnji oblikujejo avantgardo razrednega boja. Misli, da bodo postavili zgled, ki mu bo skušal slediti delavski razred kot celota.

Duncan Gallie – ponovno pretehtana avtomatizacija

Britanski sociolog **Duncan Gallie** dvomi v utemeljenost podatkov, na katerih so temeljile. Blaunerjevi podatki o procesnih delavcih so bili vzeti iz raziskave, izvedene leta 1947. Poleg majhnosti vzorca ne poda podatkov o številu delavcev, ki so neposredno delali z avtomatizirano tehnologijo. Po natančni preučitvi Malletovih del Gallie pravi, da je težko oblikovati sploh kakršen koli vtis o tem, kako izpeljati študijo. Gallie klene svojo oceno o Blaunerjevi in Malletovi metodologiji s pripombo, da se je težko izogniti občutku, da so zbirke podatkov na katerih temeljijo teorije, nevarno šibke.

Avtomatizacija in stališča delavcev v Britaniji in Franciji

V študiji z naslovom *V iskanju novega delavskega razreda* je Duncan Gallie poskušal testirati Blaunerjevo in Malletovo teorijo. Za raziskavo je izbral 4 rafinerije: dve v Franciji in dve v Britaniji. Njegove ugotovitve v glavnem ne podpirajo niti Blaunerja in Malleta. Odkril je pomembne razlike med britanskimi in francoskimi delavci, razlike, ki jih lahko razložimo le z različnima zgodovinama dveh družb ter naravo britanske in francoske subkulture delavskega razreda ter nacionalne kulture. Gallie navaja, da se nove oblike tehnologije ne pojavljajo v neki obliki družbenega vakuuma, temveč v družbah z dobro uveljavljenimi institucionalnimi ureditvami in s posebnimi vzorci družbenih konfliktov.

DELOVNI PROCES IN DEGRADACIJA DELA

Od sredine 70-ih do sredine 80-ih 20. stoletja je bilo veliko socioloških raziskav namenjenih analizam **delovnega procesa**. **Paul Thompson** označuje delovni proces kot sredstvo, s katerim človeška delovna sila preoblikuje surovine, tako da deluje na predmete z orodjem in stroji. Harry Braverman je leta 1974 objavil knjigo *Delo in monopolni kapitalizem: Degregacija dela v 20. stoletju*.

Harry Braverman – marksistični pogled na delovni proces

Braverman e strinja z Marxovimi trditvami, da je v kapitalistični družbi delo odtujajoče. Vendar pa meni, da delo ni bilo enako degradirano v vseh obdobjih kapitalizma: trdi, da je bila **degradacija** dela zlasti hitra v 20. stoletju. Razpravlja o avtomatizaciji in razredih, vendar meni, da spremembe v delovnem procesu niso neposredna posledica avtomatizacije. Avtomatizacijo obravnava kot posledico poskusov spremembe delovnega procesa. Posebej poudarja, da se je stopnja veščin, ki jo zahteva delo, v kapitalizmu postopoma zmanjševala zaradi »dekvalifikacije« kot metode, ki so jo delodajalci uporabljali za nadzor nad delovno silo.

Trdi, da ima človeška delovna moč »neskončen potencial«: količina, ki jo ljudje lahko ustvarijo, je skoraj neomejena. Seveda, če delodajalec preprosto kupi čas delavca, mu ni zajamčeno, da je ta potencial uresničen. Tisto kar je dejansko ustvarjeno je omejeno s subjektivnimi stanji delavcev, z njihovo predhodno zgodovino, s splošnimi družbenimi pogoji, v katerih delajo delavci, kakor tudi s posebnimi okoliščinami podjetja in tehnološkim okvirom njihovega dela. Braverman trdi, da razvoj delovnega procesa v kapitalizmu oblikujejo poskusi delodajalcev, da prekoračijo te omejitve.

Dekvalifikacija in zmanjševanje stroškov

Braverman soglaša, da imajo vse družbe družbeno delitev dela, kjer nekateri posamezniki izvršujejo posamezne in specializirane naloge. Vendar pa trdi, da je samo sodobni kapitalizem ustvaril **proizvodne delitve dela** ali razcep postopkov izdelave v večplastne operacije, ki jih izvajajo različni delavci. Bolj ko je delo ločeno in razdeljeno, manjši je delež dela, ki zahteva kvalificirano delovno silo. Tako lahko npr. v modernih tovarnah zapletene potrošniške izdelke v veliki meri izdelajo nekvalificirani delavci, ker mora vsak delavec razumeti le del proizvodnega procesa. Posledica tega je dekvafikacija dela.

Braverman meni, da je dekvafikacija bolj rezultat odločitev menedžmenta kot pa tehnologije. Zlati meni, da je organizacija dela v kapitalizmu močno vplival **znanstveni menedžment** Fredricka W. Taylorja.

Znanstveni menedžment in nadzor nad proizvodnjo

Taylor je prvič objavil svoja stališča v začetku 20. stoletja v ZDA, Braverman pa je analiziral posledice načel, na katerih je temeljil znanstveni menedžment.

1. Prvo Taylorjevo stališče je bilo, da bi moral menedžment zbrati vse tradicionalno znanje delavcev v določeni industrijski veji in to znanje omejiti na »pravila, zakone in obrazce«. Braverman meni, da je to v veliki meri zmanjšalo moč delavcev in njihov nadzor nad proizvodnjo, ker so jim menedžerji odvzeli znanje, potrebno za proizvodnjo.
2. Taylorjevo drugo načelo je bilo, da bi morali »možgansko delo« premestiti iz delavnic in ga opravljati v oddelku za načrtovanje. Braverman to imenuje »ločitev snovanja in izvrševanja« in trdi, da to menedžmentu olajša podroben nadzor delovnega procesa.
3. Tretje načelo je bilo, da bi moral menedžment načrtovati in dati vsakemu delavcu pisna navodila s podrobno razčlenitvijo, kaj bi morali delati.

Ko je sledil tem trem korakom, je menedžment po Bravermanu dosegel nadzor nad delovno silo. Čeprav so delavci kot človeška bitja ohranili kritične zmožnosti, o

izgubili veščine in splošno znanje o proizvodnem procesu, tako da niso mogli več bistveno nasprotovati delodajalcem. Braverman meni, da je v sodobnem kapitalizmu: delovna moč postala tržno blago. Njena uporaba ni več organizirana glede na potrebe in želje tistih, ki jo prodajajo, temveč bolj glede na potrebe kupcev.

»Popuščenja« in menedžment

Menedžment dejansko nekoliko pokuša odgovoriti na probleme, ki jih z dequalifikacijo in degradiranjem dela povzroča delojemalcem. Tega ne dela iz dobrote, ampak zaradi lastnega interesa. To je potrebno, da bi preprečilo odpor delavcev.

Eden od načinov, kako lahko to storijo, je uporaba industrijske psihologije in šole menedžmenta, ki poudarja medčloveške odnose, da bi **navadili** delavce na krute delovne pogoje. Braverman tako ne obravnava menedžmenta medčloveških odnosov kot alternative znanstvenemu menedžmentu, temveč kot način, kako narediti tesen nadzor znanstvenega menedžmenta bolj znosen.

Braverman soglaša, da je dodelitev višjih plač drug način, kako delavce pripraviti do tega, da sprejmejo nove tehnike menedžmenta.

Braverman je izredno pesimističen glede položaja delavcev. Meni, da so vse bolj ujeti in nimajo možnosti, da bi nasprotovali menedžerskemu nadzoru.

Dokazi za dequalifikacijo

Braverman poda nekaj bolj specifičnih dokazov za podkrepitev svojih trditev. Videti je, da uradna statistika popisa prebivalstva v ZDA kaže na povečanje števila polkvalificiranih in kvalificiranih manualnih delavcev, vendar pa Braverman dvomi o pravilnosti teh podatkov.

Meni, da je upadajoče število kmetijskih delavcev vodilo do dequalifikacije delovne sile. Trdi, da so poljedelski delavci veliko bolj kvalificirani kot industrijski delavci, ki so razvrščeni v skupino polkvalificiranih.

Zaveda se, da uradni podatki v ZDA in tudi v drugih kapitalističnih državah kažejo, da je vse večji del delovne sile zaposlen v nemanualnih poklicih. Na prvi pogled se morda zdi, da je to v nasprotju tezo o dequalifikaciji. Vendar pa meni, da so bila dequalificirana tudi mnoga nemanualna dela. Trdi, da so npr. profesionalni delavci, kot o risarji, tehniki, inženirji, bolniške sestre in učitelji, izgubili nekaj svoje kvalificiranosti. Trdi, da so bili rutinski »beli ovratniki« kot npr. uradniki, tajnice in delavci pri prodaji na drobno tako dequalificirani, da so postali člani proletariata. Na splošno Braverman ocenjuje, da okoli 70% delovne sile v ZDA sedaj pripada proletariatu, katerega delo je bilo podvrženo procesu degradacije, kar vključuje odstranitev veščin, odgovornosti in nadzora.

Braverman meni, da sta nadzor in veščine postala polarizirana. Nekatere vmesne skupine dobivajo večji nadzor in kvalifikacije, toda množica delavcev ne dobi ničesar. Odzivi na Bravermana

Odzivi na Bravermanovo provokativno teorijo o bili številni in različni. Nekateri sociologi zelo podpirajo Bravermana in predstavljajo dokaze, ki kot je videti, potrjujejo njegove trditve. Drugi dokazujejo, da riše preveč poenostavljeno sliko sprememb, čeprav priznavajo, da so nekatera področja dela dequalificirana. Nekateri sociologi so veliko bolj kritični in menijo, da je bilo v zadnjih letih delo ponovno kvalificirano, ne pa dequalificirano.

FLEKIBILNOST IN POSTFORDIZEM

Številni avtorji so trdili, da je prišlo od 70-ih let 20. stoletja naprej do pomembnih sprememb v industriji in delu na splošno. V primerjavi z Bravermanom predstavijo precej drugačen pogled na delo: menijo, da so spremembe pri delu v zadnjih letih *povečale obseg kvalificiranosti*, ki jo potrebujejo mnogi delavci. Poleg potrebe po

nadzorovanju delovne sile vidijo številne dejavnike, ki vplivajo na organizacijo dela strani delodajalcev.

Fordizem

Fordizem se imenuje po Henryju Fordu, ameriškem izdelovalcu avtomobilov in začetniku množične proizvodnje. Vključuje uporabo tekočega traku, ki nadzira hitrost dela.

Z Bravermanovega vidika takšne proizvodne metode, kadar so povezane z znanstvenim menedžmentom, dejansko dequalificirajo delo in menedžmentu olajšajo nadzorovanje delovnega procesa.

Postfordizem in fleksibilna specializacija

Michael J. Piore spada med tiste, ki menijo, da so kapitalistične države vstopile v obdobje **postfordizma**. Trdi, da je veliko dela organiziranega pa načelih **fleksibilne specializacije**.

Po Piore so proizvajalci uporabljali novo tehnologijo, zlasti računalnike, da bi povečali fleksibilnost proizvodnje. Po Piore nova tehnologija industriji pomaga ustreči spreminjajočim se zahtevam. Potrošniki vse bolj zahtevajo bolj specializirane izdelke, upada pa povpraševanje po množično proizvedenem blagu.

Piore meni, da o bile posledice teh izboljšav spremembe v vzorcih dela in menedžmenta. Ko so podjetja postajala bolj fleksibilna, so zahtevala bolj fleksibilne in kvalificirane delavce. Bolj fleksibilno delo zahteva bolj fleksibilno organizacijsko strukturo. Mnoga podjetja so prevzela japonski *kanban* ali **sistem sprotnega dopolnjevanja zalog**, pri katerem v zalogi ni več velikih količin delov.

Fleksibilna organizacija tako povečuje kvalificiranost, ki jo potrebuje delovna sila in za razliko od industrijskih panog, kjer uporabljajo tehnike znanstvenega menedžmenta pri organiziranju delovnega procesa. S tem se poveča zadovoljstvo na delovnem mestu in zmanjša industrijski konflikt.

Teorija fleksibilne specializacije pomeni tudi premik od koncentracije kapitala v ogromnih korporacijah k povečanju številčnosti in pomembnosti majhnih podjetij. Drug zagovornik teorije fleksibilnosti specializacije **C. Sabel** opozarja na območje »tretje Italije« kot primer razvija industrije v prihodnosti.

Fleksibilno podjetje – osrednji in obrobni delavci

Podobne poglede je razvil britanski ekonomist **John Atkinson** v teoriji **fleksibilnega podjetja**. Meni, da so različni dejavniki menedžerje vzpodbudili k temu, da so povečali fleksibilnost svojih podjetij. Gospodarska recesija v 80-ih in 90-ih letih 20. stoletja ter posledično zmanjšanje moči sindikatov, tehnološke spremembe in skrajšanje delovnega tedna so fleksibilnost naredili za bolj zaželeno in lažje dosegljivo.

Po Atkinsonu se fleksibilnost pojavlja v dveh oblikah:

1. **Funkcionalna fleksibilnost** se nanaša na zmožnosti menedžerjev, da delavcem porazdelijo različne naloge. Funkcionalna fleksibilnost zahteva zaposlitev večstransko kvalificiranih ljudi, ki so sposobni delati na različnih področjih znotraj podjetja. Takšni fleksibilni delavci tvorijo **središče** delovne sile podjetja.
2. **Numerična fleksibilnost** zagotavljajo obrobne skupine. Numerična fleksibilnost se nanaša na zmožnosti podjetja, da poveča ali zmanjša obseg delovne sile.

Atkinson ne trdi, da trend k fleksibilnosti poveča kvalificiranost in avtonomijo delovne sile, ampak meni, da imajo osrednji delavci korist od sprememb. Naučijo se vrsto veščin in povečajo funkcionalno fleksibilnost. Vendar pa bolj ko so delavci oddaljeni od središča, manj verjetno je, da bodo uživali takšne prednosti.

Tako kot Pior Atkinson ne podpira Bravermanovega pogleda, da je bilo delo dequalificirano. V nasprotju s Piorom Atkinson meni, da večina delavcev v fleksibilnih podjetjih ni povečala ali razširila svojih veščin. Obrobni delavci potrebujejo manj veščin in njihovo delo bolj nadzirajo kot delo središčnih delavcev.

Kritika in ocena teorij fleksibilnosti

Teorije o naraščajoči fleksibilnosti dela so bile sporne, ker so v nasprotju precej razširjenim prepričanjem med sociologi, da delo postaja manj zadovoljno in manj kvalificirano. **Anna Pollert**, ena od največjih kritikov, je dejansko poskusila »razgraditi« **teorijo fleksibilnosti**. Pollertova trdi, da teorija fleksibilnosti zadržuje in zabrisuje nasprotujoče si procese znotraj organizacije dela. Meni, da je teorija nedvomno preveč poenostavljena in včasih nenatančna.

Proizvodne metode

Pollertova meni, da niso bile fordistične proizvodne metode nikdar tako prevladujoče kot to predpostavljajo teorije fleksibilnosti in postfordizma. Trdi, da se pomen množične proizvodnje ni bistveno zmanjšal.

Opozori tudi, da je uspeh japonskih podjetij v veliki meri posledica poceni proizvodnje, dobro oblikovanih in zanesljivih izdelkov, ne pa specializiranih izdelkov v majhnih količinah. Širitev večje fleksibilnosti v industriji v vsakem primeru omejujejo stroški nove tehnologije.

Fleksibilnost in stopnje kvalificiranosti

Pollertova dvomi, v stališče, da fleksibilnost, kjer jo uvedejo, povzroča, da potrebuje delovna sila višje kvalifikacije. Na podlagi številnih empiričnih raziskav trdi, da lahko fleksibilnost zelo raznovrstno vpliva na delo. Pravi, da lahko bolj fleksibilna proizvodnja vodi v nadaljevanje odvisnosti od tradicionalnih veščin, dequalifikacijo, povečanje kvalificiranosti in polarizacijo kvalificiranosti. Poudarja, da si lahko obe strani priborita korist in trpita stroške ob pogajanjih glede sprememb. Meni tudi, da je teorija fleksibilnosti pretirano postavljena.

Obrobna delovna sila

Pollertova napada Atkinsonovo trditev, da podjetja uporabljajo periferno delovno silo. Na podlagi številnih statističnih študij Pollertova trdi, da se je obseg začasnega dela spreminjal, vendar ni dinamično porastel. Obrobni delavci te vrste so vedno predstavljali pomemben del delovne sile in pričakovali bi izrazit porast teh vrst v zaposlovanju, če bi imel Atkinson prav glede umeritve k numerični fleksibilnosti.

Stopnje kvalificiranosti in nova tehnologija

Stephen Wood kritizira Piora in Atkinsona. Njegova raziskava dve britanski jeklarni in valjarni je odkrila, da nova tehnologija pripomore k povečanju obsega proizvedenih izdelkov, vendar pa ni znatno povečala veščin, ki so jih morali imeti delavci.

Wood obtožuje privrženca teorij fleksibilnosti, da v svojem sklepanju pretiravajo. Napade Piora in Sabela zaradi neupoštevanja negativnih posledic sprememb pri delu za britansko delovno silo v 80-ih letih. Te vključujejo izgube delovnih mest, nezaposlenost, zviševanje normativov, intenzifikacijo dela, spreminjajoče pogodbe zaposlovanja in zmanjševanja moči sindikatov ter delavskih predstavnikov.

Večopravilnost in intenzifikacija dela

Paul Thompson soglašaja, da mora biti sodobni delavec pogosto res bolj fleksibilen. Meni, da bi k temu lahko pripomoglo timsko delo, in ugotavlja oddaljevanje od tejlorigma in znanstvenega menedžmenta. Kljub temu meni, da so zelo pretiravali z obsegom in novostjo fleksibilnosti.

Thomson trdi, da mnogo poklicev niso ponovno kvalificirali, ampak so preprosto zajeli večji obseg nalog, vsaka izmed njih pa je zahtevala malo veččin. V svoji raziskavi avtobusne tovarne Volvo Leyland je našel dokaze za **večstransko usposobljenost ali večopravnost**. Trdi, da je to značilno za prodajalne hitre prehrane, kot npr. McDonald's.

Thompson priznava, da so ublažili nekaj starih metod nadzora in vodenja delavcev, vendar pa so jih nadomestili z novimi metodami. Nekatera podjetja uporabljajo novo tehnologijo za spreminjanje storilnosti delavcev. Meni, da se pri delu pojavljajo pomembne spremembe, vendar niso takšne, kot jih opisujejo zagovorniki fleksibilnosti. Spremembe so bolj omejene, vedno ne vodijo do ponovne kvalifikacije, pogosta posledica je intenzifikacija dela. Thompson meni, da so ideje, kot je postfordizem neupravičene posplošitve.

Fleksibilnost in nadzor

Braverman je trdil da je menedžment v 20 stoletju poostril nadzor nad delovnim procesom, medtem ko teorije fleksibilnosti kažejo, da menedžment vse bolj deli nadzor z osrednjimi delavci. **Maryllen R. Kelley** je poskušala ovrednotiti te »konkurenčne«trditve v študiji menedžmenta in nove tehnologije. Proučevala je gospodarske panoge v ZDA, ki so uporabljale prosto programirano avtomatizacijo, ki je vključevala računalniško vodene stroje.

Kelley je razlikovala tri vrste nadzora:

1. V tovarni, kjer so uporabljali nadzor »**strogega tejlorigizma**«, so stroje programirali inženirji ali menedžment.
2. Nadzor, **osredotočen na delavce**, je obstajal tam, kjer o modri ovratniki ali manualni delavci programirali stroje.
3. V tovarnah, kjer so tako manualni kot nemanualni delavci sodelovali pri programiranju, je obstajal **skupen nadzor**.

Noben vzorec nadzora ni bil prevladujoč in Kelley sklepa, da njena raziskava ne podpira niti Bravermanove teorije niti teorije fleksibilnosti.

Prihodnost dela

Bravermanova teorija degradacije dela in Piorova in Atkinsonova teorija fleksibilnosti specializacije prinašajo zelo različne sklepe o smeri, v kateri se giblje delo. Braverman je sprejel marksističen pristop in je bil zelo pesimističen. Pior in Atkinson sta uporabljala bolj konvencionalne ekonomske teorije in oblikovala pretežno optimistične sklepe. Vendar pa kritike teh teorij nakazujejo, da imajo skupno napako: vi trije avtorji trdijo, da se delo razvija v določeni smeri. Prezrejo opažanja, ki kažejo, da e delo razvija v različnih industrijah in vrstah zaposlovanja razvije na različne načine medtem ko mnogo del postaja manj kvalificiranih in bolj strogo nadzorovanih, pa druga dela ohranjajo ali povečujejo potrebno kvalificiranost in postajajo bolj fleksibilna.

KONFLIKT IN SODELOVANJE PRI DELU

Oblike konflikta

Konflikt pri delu se lahko pojavlja v različnih oblikah.

1. Konflikt se lahko pojavi med menedžerskimi in nemenedžerskimi delavci ali med različnimi skupinami nemenedžerskih delavcev. Prva oblika konflikta je bila redišče socioloških študij, ker so pogosto domnevali, da imajo ene osebe na oblastnih položajih pri delu drugačne interese od svojih podrejenih, vendar je konflikt pogost tudi med skupinami delavcev.
2. Konfliktno vedenje delavcev se lahko pokaže v različnih oblikah. Te vsebujejo stavke s sedenjem na delovnem mestu, opravljanje dela strogo po predpisih,

zavračanje nadurnega dela, izostajanje od dela zapustitev delovnega mesta, opravljanje dela brez običajnega truda in stavke.

3. Kot opozarja **Hyman**, so lahko mnoge akcije delavcev odgovor na vedenje menedžerjev. Delodajalci in njihovi menedžerji lahko vzpodbudijo konflikt. Hyman pravi, da se konflikt med zaposlenimi lahko odraža v obliki zaprtja tovarne, odpuščanja delavcev, uvrščanje na črno listo, povečevanja norm, zanemarjanja varnosti pri delu, itd.

Konflikt v takšni obliki ali drugačni obliki je pogosta značilnost dela. Vendar pa na noben način ni univerzalen.

Nekateri sociologi poudarjajo, v kolikšni meri temeljijo sodelovanje na skupnih interesih pri delu, drugi poudarjajo obseg konfliktov, katerih podlaga o različni interesi.

Konflikt in sodelovanje na delovnem mestu

S funkcionalističnega stališča so za družbo značilni **skupni interesi**. Talcott Parsons ter Kingsley Davis in Wilbert E. Moore menijo, da med delodajalci in menedžerji in drugimi delavci ne bi smelo biti nobenega konflikta interesov.

Talcott Parsons trdi, da na celotnem poklicnem področju prevladuje en temeljni cilj, to je uspeh. Meni, da vrednotni konsenz v industrijskih družbah temelji na individualnem dosežku in gospodarski učinkovitosti.

S tega vidika konflikt škoduje interesom vseh ker preprečuje uspešnost podjetja. Če obstaja konflikt, je ta posledica manjših napak v sistemu, njegovo rešitev pa lahko bolj kot radikalno spremembo v strukturi industrijske družbe dosežemo z reformo odnosov med delodajalci in zaposlenimi.

Pluralizem, sindikati in institucionalizacija industrijskega konflikta

S pluralističnega vidika dejansko obstajajo različni interesi v industrijskih družbah. Npr. zaposleni imajo interes, da bi povišali mezde, medtem ko imajo delodajalci interes, da bi mezde ostanejo nizke in lahko tako dobički ostanejo visoki.

Pluralisti menijo, da je moč v industrijskih družbah razpršena med različne interese skupine, izmed katerih je ima vsaka nekaj. **Sindikati** oblikujejo glavne skupine, ki predstavljajo interese zaposlenih. Številni sociologi, ki podpirajo pluralistično stališče, trdijo da je bil delavski razred s pomočjo sindikalizma v pretežni meri integriran v kapitalistično družbo. Konflikt med delodajalci in zaposlenimi (industrijski konflikt) obstaja, vendar pa je bil **institucionaliziran** z dogovorjenim sklepom pravil in postopkov. Končni rezultat je naraščajoča stabilnost v industrializirani družbi. Delavski razred nič več ne predstavlja grožnje družbenemu redu, vedno manj je možnosti za takšno vrsto konflikta kot ga je napovedal **Marx**.

Konflikt in konsenz pri delu – marksistični pogledi

Marksistični sociologi soglašajo, da imajo delodajalci in delavski razred bistveno različne interese. Menijo, da buržoazija izkorišča delavce, ker jim ne plača celotne vrednosti dela. Buržoazija izkorišča delavce s črpanjem **presežne vrednosti** (razlike med vrednostjo opravljenega dela in izplačanimi mezdami).

Po Marxu je posledica kapitalizma da so podjetja dobičkonosna, da bi bila dobičkonosna morajo temeljiti na črpanju presežne vrednosti in izkoriščanju delavcev. Konflikt interesov daje podlago na kateri se lahko razvija konflikt pri delu.

Dobiček konflikt in nadzor

To stališče ta razvila Craig K. Litter in Graeme Salaman. Da bi dosegli najvišji znesek dobička, morajo delodajalci nadzirati delovno silo, da jo tako naredijo kolikor je mogoče produktivno. S tem pa delodajalci ustvarijo po pogoje ,ki lahko vodijo do konflikta. Litter in Salaman pravita, da takšne težnje ustvarjajo vse večjo škodo,

izgubo dobre volje zaposlenih, pojav delavske upornosti, visoko stopnjo menjave delovnih mest in izostajanje z dela.

Mnogi marksisti, ki preučujejo delovni proces trdijo, da si delodajalci ne morejo privoščiti, da bi delavska upornost in konflikt dosegla prevelik obseg.

Oblikovanje soglasja

Študija, ki je bila objavljena leta 1979, temelji na opazovanj z udeležbo v prodajalni strojev v ZDA. **Michael Burawoy** trdi, da so bili delodajalci z opuščanjem zelo strogega nadzora nad delovno silo sposobni **oblikovati konsenz**. Tako jim je uspelo prikriti izkoriščanje pri delu, delavce pa prepričati, da uživajo pravice in koristi.

1. Delavci ne morejo doumeti, da jih pri delu izkoriščajo, ker lahko delodajalci za nizke plače ali izgubo dela krivijo tržišče, ne pa sebe.
2. Burawoy meni, da državna pravna ureditev industrije omejuje dejanja menedžmenta in ga zaščiti pred poskusi, da bi delo nadzoroval od blizu.
3. Po Burawoyu menedžment delavcem vse bolj dopušča sodelovanje pri uspehu. Delavcev ne nadzira več neposredno in jim omogoča, da se znebijo dolgočasje in da se izognemo utrujenosti, hkrati pa še vedno uresničujejo ali prekoračujejo proizvodne cilje menedžmenta.

Prisila in nadzor

Drugi marksistični sociologi se ne strinjajo, da so delavce prepričali, da so sami privolili v lastno izkoriščanje. S tega vidika sodelovanja pri delu delavci ne izberejo sami, ampak so k temu prisiljeni zaradi **prisile**.

Rihard Hyman opozarja, da so bile v Britaniji stavke bolj pogoste v 70-ih letih 20. stoletja. Meni, da je to posledica **prisilne pomiritve** delovne sile v času konzerativnih vlad pod vodstvom Thatcherjeve.

Različice v konfliktu in konsenzu

P. K. Edward in Hugh Scullion sta v študiji, objavila bolj kompleksno stališče do konsenza in konflikta pri delu. S primerjanjem sedmih tovarn v Britaniji poskušata prikazati da se količina konflikta in soglasja spreminja glede na številne dejavnike. Po Edwardsu in Scullionu je stopnja, da katere delavci oglašajo z navodili menedžmenta ali pa pridejo z njimi v konflikt, odvisna od uporabe natančnih metod menedžerskega nadzora in razmer določenih skupin delavcev.

Za Edwardsa in Sculliona za delovno mesto nista značilna niti konflikt niti konsenz. Oba sta možna glede na določene okoliščine. Menita, da razlike v interesih med menedžmentom in delavci pomenijo, da je pri delu vedno navzoča možnost za konflikt. Menita da menedžerji niso bili uspešni pri oblikovanju konsenza in nadzoru delovne sile na vseh delovnih mestih.

Sindikati in moč delavcev

Marksistični pogledi

Z vidika svojih upov za prihodnost delavskega razreda je Marx v oblikovanju sindikatov zaznal tako nevarnost kot obete. Bal se je, da bi lahko bili preveč vdani le lokalnemu in neposrednemu boju s kapitalizmom.

Menil je, da sindikati nudijo možnosti, da postanejo organizirani akterji za odpravo vsakega sistema mezdnege dela in kapitalistične vladavine.

Sindikalna zavest:

Lenin je trdil da so sindikati omejeni na spoznanja skupnih interesov sindikata namesto celotnega delavskega razreda, postajajo koristoljubni, zagovarjajo interese določenih članov na računih drugih delavcev vendar pa sindikati pomembne del razrednega boja. Povezati pa bi se morali s strankami ki povezujejo interese celotnega delavskega razreda. Miliband: sindikati imajo v primerjavi z delodajalci

malo moči. Hyman trdi: menedžment še vedno ukazuje, delavci še vedno ubogajo -> sindikalizem ne izpodbija dejstva podrejenosti delavcev.

Tekmovanje med sindikati:

Temeljni cilj sindikatov je ekonomska zaščita delavcev, da bi ga dosegli ščitijo pravico do svobodnega kolektivnega pogajanja (večji sindikati so močnejši in dobijo večje nagrade). Allen trdi da s tem ne morejo ustrezno zastopati interese delavcev, kar bi zahtevalo veliko vmešavanja vlade v mehanizme svobodnega tržnega gospodarstva – s tem bi sindikati izgubili pravico do svobodnega kolektivnega pogajanja. Allen sindikatom očita delovanje v okviru kapitalističnega sistema, sindikati izražajo zadovoljstvo z delnimi spremembami namesto da bi zahtevali množično prerazdelitev bogastva za to pa bi potrebovali revolucionarno spremembo.

Vzroki nezaposlenosti

Kategorije nezaposlenosti:

Frikcijska nezaposlenost:

Nastane ko delavec menja zaposlitev in ne najde nove takoj, brezposeln je za kratek čas. Ta vrsta nezaposlenosti ni resen problem.

Strukturna nezaposlenost:

Se pojavi, ko so prosta delavna mesta in delavci, ki pa ne ustrezajo del. mestom

2 vrsti: Regionalna: delavci ne živijo tam kjer so prosta delovna mesta. **Sektorska:** delavci nimajo veščin, kvalifikacij za opravljanje prostih delovnih mest s propadom stare industrije odvečna delovna sila, nove industrije, delavci nimajo znanj.

Ciklična nezaposlenost:

Število delovnih mest je večje kot število brezposelnih delavcev. C. nezaposlenost nastane zaradi nihanj v zaporednih gospodarskih padcih in konjunkturah, ti cikli so lahko kratko- ali dolgo-ročni.

Tehnološke spremembe in deindustrializacija:

Leta 1979 sta C.Jenkins in B. Sherman napovedala zlom dela tj upad del.mest predvsem v predelovalni industriji ter rast del.mest v storitvenih dejavnostih – razlog je v novih tehnologijah (mikroprocesorji, računalniško vodeni stroji). Gill meni da nova tehnologija ogroža del.mesta v številnih poklicih (tiskarji, inženirji, ...) in tudi v storitvenih dejavnostih prodajalci, banke, zavarovalnice, hotelirstvo, ... recesija konec 20.stol je to potrdila. Hawkins je trdil da nove tehnologije niso odstranila del.mest ampak so jih preselila v druge države (npr nakup uvoženega blaga v VB)

Teorije nezaposlenosti

Liberalno – tržna teorija:

Angleške vlade so od leta 1945 do 70ih let 20.stol priznavale da mora vlada ohranjati nizke stopnje nezaposlenosti na podlagi Keynesove teorije, da je gosp. Kriza v 30letih nastala zaradi odsotnosti povpraševanja zato je naloga vlade uravnavanje povpraševanja: večje povpraševanje-večja proizvodnja-nižja nezaposlenost. Thatcherjeva se je v 1970ih zatekla k liberalno-tržnim ekonomskim teorijam nasprotnim Keynesovemu stališču, da lahko vlada reši gospodarske probleme s povečanim povpraševanjem.

Monetarizem:

M. Friedman: inflacijo povzroči preveč denarja za premalo blaga, zagovornik politike tržnega liberalizma; v vsakem gospodarstvu obstaja naravna stopnja nezaposlenosti

V realnosti ni popolnoma prostega trga delovne sile, sindikati lahko uporabljajo moč za umetno povečanje plač, podpora pa da ljudi odvrča, da bi delali za nižje mezde

Adam Smith – klasičen ekonomist svobodnega trga; nezaposlenost ne more obstajati na dolgi rok

Vladna gospodarska politika

(Thatcher, Major) – zmanjšanje vloge države pri gospodarskih zadevah in omogočanje, da tržne sile določajo, kako se bo razvijalo gospodarstvo.

Kritike vladne politike:

J. MacInnes dokazuje, da je britanska vlada zmanjšala povpraševanje kar je gospodarstvo zavrlo in s tem zmanjšalo inflacijo zaradi padca proizvodnje s tem pa je upočasnila rast in povečala nezaposlenost.

Marksistične teorije nezaposlenosti:

Marx: nezaposlenost je posledica kapitalističnega sistema, ki ima več ciklov: rast, kriza, okrevanje, kriza, vsaka naslednja kriza je hujša kar naj bi povzročilo propad kapitalizma

Buržoazija: presežna vrednost tekmovanje (kapital kopičijo v obliki strojev za proizvodnjo obdobje konjunktura (presežna akumulacija dobička) število delavcev nezadostno, povečanje plač, dobiček se zmanjša) recesija (nezaposlenost narašča in sili k nižanju plač, to poveča dobičkonosnost, širitev gospodarstva... in naslednji krog).

Rezervna armada delovne sile: so delavci, ki jih kapitalisti zaposlijo v času konjunktura in odpustijo v času recesije

Marxova **delovna teorija vrednosti** samo delo ustvarja bogastvo. Večja mehanizacija zajteva večja vlaganja v stroje, to pomeni večjo produktivnost in to spet večje vlaganje v modernejše stroje, da kapitalist obdrži dobičke mora bolj izkoriščati posameznega delavca.

Marx: to ne more trajati: Delavci bodo spoznali da so izkoriščani razvili bodo razredno zavest in strmoglavili kapitalizem. Se ni zgodilo (komunistični sistem bližji strmoglavljenju kot kapitalizem)

Britanski gospodarski padec:

E. J. Hobsbawn: britanski marksistični zgodovinar, korenine krize v 19. Stol. ker je bila 1. država, ki se je industrializirala in potem postala zajedalska ter se preživljala z ostanki monopola in preteklim bogastvom.

Andrew Glyn in J. Harisson: trgovanje Britanije z nekdanjimi kolonijami ji je omogočalo carinske ugodnosti in s tem ustvarjali dobičke z malo tveganji. Britanijo je prizadelo pomanjkanje delovne sile zato so mezde rasle hitreje kot v konkurenčnih državah in kot produktivnost posledično je to omejilo dobičke, vzpodbudilo vlaganja v tujino, gospodarski zlom in nezaposlenost.

SOCIOLOGIJA, VREDNOTE IN DRUŽBENA STRATIFIKACIJA

Stališča o temi poglavja so posledica vrednot in ideologij sociologov:

Marxova temelji na radikalni utopistični ideologiji:

1. Radikalna – pričakuje temeljito spremembo
2. Utopistična- pričakuje idealno družbo
3. Ideološka – temelji na nizu vrednot: kaj bi ljudje morali biti , o naravi človekovega zadovoljevanja in kako bi lahko bilo uresničeno

Delo in prosti čas v industrijski družbi ne dosejata ideala je marxističen pogled kritičen.

Shils kritizira **Marcuse-a**, da njegov pogled izvira iz frustrirane navezanosti na nemogoč ideal človeške popolnosti.

Blauner jevo stališče je odraz ameriškega liberalizma, predlogi temeljijo na reformi bolj kot pa na temeljiti spremembi, osredotočen je bolj na delovno mesto kot družbo.

Trdi, da je idealistični pogled na preteklost deloma kriv za koncept odtujenega delavca v moderni družbi.
Sedanjest ocenjujejo z vidika svoje predstave o preteklosti.